

Nr 323.

Kungl. Maj:ts nådiga proposition till riksdagen med förslag till förordning angående handel med skattefri sprit m. m; given Stockholms slott den 16 april 1918.

Under återopande av bilagda utdrag av statsrådsprotokollet över finansärenden för denna dag vill Kungl. Maj:t härmed föreslå riksdagen att antaga härvid fogade förslag till

förordning angående handel med skattefri sprit,

förordning om ändrad lydelse av 1, 2, 12, 13, 14, 15, 21 och 24 §§ i förordningen den 11 oktober 1907 angående tillverkning av brännvin,

förordning om ändrad lydelse av 3, 10 och 11 §§ i förordningen den 14 juni 1917 angående försäljning av rusdrycker samt

förordning om ändrad lydelse av 1 § i förordningen den 18 juli 1913 angående statsverkets fond av rusdrycksmedel.

De till ärendet hörande handlingar skola riksdagens vederbörande utskott tillhandahållas; och Kungl. Maj:t förbliver riksdagen med all kungl. nåd och ynnest städse välbevågen.

GUSTAF.

F. V. Thorsson.

Förslag

till

förordning angående handel med skattefri sprit.

Häri genom förordnas, som följer.

1 §.

Med skattefri sprit förstås i denna förordning dels sådan inom riket tillverkad sprit, varför frihet från tillverkningskatt åtnjutes eller beträffande vilken dylik skatt restitueras, dels ock från utrikes ort införd denaturerad sprit.

2 §.

1 mom. Handel med skattefri sprit må inom riket utövas allenast av statens sprithandelskommission eller av densamma antagna återförsäljare.

2 mom. Tillverkare av sprit, varför frihet från tillverkningskatt åtnjutes, må ej under någon form avhända sig sådan sprit till annan inom riket än sprithandelskommissionen.

Därest tillverkare önskar att i egen rörelse använda dylik av honom framställd sprit, må kontrollstyrelsen lämna tillstånd därtill under villkor, som trygga mot missbruk av spriten.

3 mom. Införsel till riket av denaturerad sprit må äga rum allenast för sprithandelskommissionens räkning.

Utan hinder av vad nu är sagt må likväl sådan sprit införas

a) av den, som enligt särskilt stadgande äger åtnjuta tullfrihet för från utlandet inkommande varor; samt

b) av resande, som från utrikes ort för eget bruk medför denaturerad sprit, intill viss mindre, av Konungen fastställd myckenhet.

3 §.

Sprithandelskommissionen, som står under kontrollstyrelsens insee, har till uppgift att bereda allmänheten tillgång till billig skatte-

fri sprit på sätt och under villkor, som tillika äro ägnade att förekomma missbruk av spriten samt lämna tillverkaren skälig vinst.

Närmare bestämmelser om kommissionens sammansättning och verksamhet meddelas av Konungen.

4 §.

1 mom. Sprithandelskommissionen må icke, utom i de fall, varom i 12 § förmåles, utlämna sprit, som icke blivit denaturerad enligt bestämmelserna i mom. 2 här nedan.

2 mom. Denaturering av sprit skall verkställas på sätt kontrollstyrelsen föreskriver; och bör därvid tillses:

a) att spriten, såvitt möjligt, göres obrukbar till förtäring och icke ånyo kan göras användbar därtill genom vanlig destillering eller annan enkel behandling, som ej kräver särskild sakkunskap; samt

b) att spriten ej kan medföra fara för ohälsa, då den med behörig varsamhet användes för annat ändamål än förtäring.

Sprit, som genom denatureringen bibringats sådana egenskaper, att kontrollstyrelsen prövar användning av spriten till förtäring vara utsluten, benämnes *dubbeldenaturerad*. Annan i detta mom. avsedd denaturerad sprit benämnes *enkeldenaturerad*.

Kontrollstyrelsen bör, allt efter det särskilda ändamål, för vilket spriten är avsedd, föreskriva sådan denatureringsmetod, som, på samma gång den tillfredsställer de under a) och b) angivna fordringar, medför minsta möjliga nedsättning i spritens användbarhet.

5 §.

Återförsäljare av denaturerad sprit skola till erforderligt antal antagas av sprithandelskommissionen.

Till återförsäljare må ej antagas annan än den, som är berättigad att idka handel samt gjort sig känd för ordentlighet och pålitlighet och jämväl i övrigt kan anses skickad att bedriva försäljningen så, att missbruk av spriten förekommes.

Då försäljningsrätt upphör, åligger det återförsäljare eller hans rättsinnehavare att till inköpspris överlämna sitt lager av skattefri sprit till sprithandelskommissionen.

Om antagande av återförsäljare ävensom om upphörande av försäljningsrätt för sådan skall underrättelse ofördröjligen lämnas såväl Konungens befallningshavande som ock vederbörande polismyndighet och nykterhetsnämnd.

6 §.

Enkeldenaturerad sprit må av återförsäljare ej utlämnas annorledes än mot skriftlig rekvisition, som skall innehålla uppgift å den myckenhet och det slag av sprit, som önskas, samt förbindelse för köparen att tillse, att spriten ej användes till förtäring. Sådan rekvisition skall vara dag-tecknad och försedd med köparens egenhändiga underskrift.

I fråga om motorsprit, varmed förstås sådan denaturerad sprit, som är avsedd att användas för drivande av motorer, skall tillika i rekvisitionen på sätt, som medgiver identifiering, angivas den eller de motorer, för vilka spriten är avsedd.

7 §.

Denaturerad sprit må vid återförsäljning ej utlämnas till

- 1) person under 15 år,
- 2) person, som är synbart berörd av starka drycker, eller
- 3) person, vars befattning med spriten återförsäljaren på grund av meddelande från polismyndighet eller nykterhetsnämnd eller eljest har skälig anledning antaga kommer att leda till missbruk.

8 §.

Enkeldenaturerad motorsprit må vid återförsäljning ej utlämnas till mindre myckenhet än tio liter; dock att till innehavare av motorfordon eller motorfartyg, som under färd behöver förnya sitt förråd av motorsprit, sådan sprit må utlämnas jämväl i mindre myckenhet än nu är sagt.

Av annan enkeldenaturerad sprit må ej utlämnas mindre än en tredjedels liter för varje gång.

9 §.

Kärl, vari denaturerad sprit vid återförsäljning utlämnas, skall vara försett med etikett, innehållande uppgift å återförsäljarens namn och varans art, varning mot användande av spriten till förtäring samt erinran om det straff, som är stadgat för olovligt förfarande med densamma. Därest spriten är av beskaffenhet att medföra fara för ohälsa

i händelse av förtäring, skall detta finnas på ett i ögonen fallande sätt särskilt angivet.

Närmare föreskrifter om etikettens innehåll ävensom, där så finnes påkallat, bestämmelser om dess utseende och anbringande meddelas av kontrollstyrelsen.

10 §.

Återförsäljare av enkeldenaturerad sprit åligger att enligt formulär, som fastställs av kontrollstyrelsen, föra försäljningsbok, utvisande när och till vem försäljning ägt rum samt den försålda varans art och myckenhet. Vid försäljningsboken skola såsom bilagor fogas köparnas rekvisitioner.

Försäljningsbok jämte därtill hörande rekvisitioner skall av återförsäljaren förvaras under minst två år, efter det den sista i boken antecknade försäljningen ägde rum. Sådan bok jämte rekvisitioner skall hållas tillgänglig såväl för kontrollstyrelsen som för sprithandelskommissionen eller den, som av kontrollstyrelsen eller sprithandelskommissionen förordnats att verkställa granskning av försäljningsböcker, ävensom för vederbörande polismyndighet och nykterhetsnämnd.

11 §.

Befinnes försäljning av skattefri sprit utövas på sätt, som strider mot denna förordning eller mot bestämmelse, som eljest gäller för försäljningen, eller att sådan försäljning giver anledning till missbruk av spriten, äger kontrollstyrelsen föreskriva inskränkningar eller villkor i avseende å försäljningen eller förbjuda dess fortsättande. Beslut därom länder till efterrättelse utan hinder av anförda besvär.

12 §.

Därest genom särskild kontroll eller genom andra åtgärder trygghet mot missbruk kan vinnas, må sprithandelskommissionen tillhandahålla sprit, som icke blivit denaturerad eller vid vars denaturering de i 4 § 2 mom. a) och b) angivna fordringarna icke blivit uppfyllda (*svagdenaturerad sprit*).

Till vilka avnämare eller under vilka villkor dylik sprit må utlämnas, bestämmes av kontrollstyrelsen.

13 §.

Den, som äger eller innehar sprit, är skyldig förvara densamma på sådant sätt, att missbruk av spriten, såvitt möjligt, förebygges. Har kontrollstyrelsen i avseende å visst slag av sprit föreskrivit särskild åtgärd till förekommande av missbruk, är ägaren eller innehavaren pliktig att ställa sig sådan föreskrift till efterrättelse samt underkasta sig den tillsyn, som kontrollstyrelsen med hänsyn därtill kan finna anledning anordna.

14 §.

Ej må någon tillhandagå annan med anskaffande av sprit, där han har skälig anledning antaga, att missbruk av spriten kommer att äga rum.

15 §.

Polismyndighet eller nykterhetsnämnd, som finner, att någon använder skattefri sprit till förtäring, åligger att därom lämna meddelande till den eller dem, hos vilka personen i fråga kan antagas förse sig med sådan sprit, ävensom till sprithandelskommissionen.

16 §.

1 mom. Tillverkare av skattefri sprit, som obehörigen avhänder sig sådan sprit, straffes med böter från och med ett hundra till och med två tusen kronor eller fängelse i högst sex månader. Äro omständigheterna synnerligen försvårande, dömes till straffarbete i högst ett år.

2 mom. Därest tillverkare av skattefri sprit i övrigt utan behörigt tillstånd använder dylik av honom framställd sprit, straffes med böter från och med tjugufem till och med ett tusen kronor eller, i händelse omständigheterna äro synnerligen försvårande, med fängelse i högst sex månader.

Lag samma vare, därest tillverkare vid tillgodonjutande av tillstånd, som omförmåles i 2 § 2 mom., eljest icke ställer sig till efterrättelse med tillståndet förbundet villkor.

17 §.

1 mom. Vidtager någon obehörigen med denaturerad sprit åtgärd, varigenom denatureringsmedlet avskiljes eller denatureringen försvagas,

vare straffet, i händelse åtgärden företagits i avsikt att försälja spriten, böter från och med femtio till och med ett tusen kronor, och i andra fall böter, högst femhundra kronor.

Avyttrar någon sprit, varmed honom veterligen vidtagits åtgärd, som nyss omförmälts, vare straffet böter från och med femtio till och med ett tusen kronor.

Bedrives olovligt förfarande, som omförmäles i detta mom., i större omfattning eller yrkesmässigt eller äro omständigheterna eljest synnerligen försvårande, må straffet höjas till fängelse i högst ett år.

2 mom. Försäljer någon i andra fall, än här ovan sagts, skattefri sprit till förtäring eller eljest under omständigheter, som giva säljaren skälig anledning antaga, att spriten är avsedd att användas såsom dryck, straffes som i 74 § 1 och 2 mom. i förordningen den 14 juni 1917 angående försäljning av rusdrycker är stadgat.

18 §.

Därest någon, som enligt vad i 12 § sägs fått sprit åt sig utlämnad, icke ställer sig till efterrättelse de med spritens utlämnande förenade villkor, straffes som i 16 § 2 mom. är stadgat.

19 §.

1 mom. I fall, som i 17 § förmäles, så ock då någon, varom i 16 och 18 §§ sägs, på otillåtet sätt begagnat eller avhänt sig sprit, skola de förråd av skattefri sprit, som anträffats hos den brottslige eller eljest uppenbarligen äro avsedda för olovlig användning, jämte kärl och annat emballage, vari spriten förvaras, vara underkastade beslag och dömas förbrutna.

2 mom. Fälles någon till ansvar för förbrytelse, som i 1 mom. avses, skall han tillika dömas skyldig att för den sprit, varmed han förfarit olovligt, utgiva tillverkningskatt enligt gällande bestämmelser om beskattning av brännvin.

20 §.

Den, som i andra fall, än ovan sagts, försäljer eller håller till salu skattefri sprit utan att vara därtill berättigad, straffes med böter från och med tjugufem till och med femhundra kronor.

21 §.

Den, som röjer yrkeshemlighet eller, där det ej kan anses påkallat i tjänstens intresse, yppar driftanordning eller affärsförhållande rörande företag, i avseende varå han haft att taga befattning med tillsyn å efterlevnaden av denna förordning, straffes med böter från och med tjugufem till och med ett tusen kronor. Sker det för att göra skada eller begagnar han sig av sin kännedom om yrkeshemligheten, driftanordningen eller affärsförhållandet till egen eller annans fördel, då må till fängelse dömas. Framgår av omständigheterna, att han om yrkeshemligheten, driftanordningen eller affärsförhållandet erhållit kännedom å tid, då han ej hade att taga befattning med tillsyn å efterlevnaden av denna förordning, eller att yppandet av driftanordningen eller affärsförhållandet ej kunnat medföra skada för det företag, varå tillsynen utövats, och var ej heller sådan skada åsyftad, då må icke dömas till ansvar enligt denna förordning.

22 §.

Begår någon eljest förseelse mot bestämmelserna i denna förordning eller på grund av densamma meddelade föreskrifter, straffes med böter, högst femhundra kronor.

23 §.

Den, som under den tid, då han är ställd under tilltal för förbrytelse mot denna förordning, fortsätter samma förbrytelse, skall, när han därtill varder lagligen förvunnen, för varje gång, stämning därför utfärdats och delgivits, fällas till det ansvar, som är stadgat för sådan förbrytelse; dock må sammanlagt frihetsstraff icke överstiga två år.

24 §.

Husbonde ansvarar för förbrytelse, som mot denna förordning begås av hans hustru, husfolk eller i hans arbete antagen person, liksom vore förbrytelsen begången av honom själv, därest icke omständigheterna göra sannolikt, att förbrytelsen skett utan hans vetskap och vilja.

25 §.

Till ansvar enligt denna förordning må icke dömas, om förbrytelsen enligt allmänna strafflagen eller annan författning bör beläggas med strängare straff.

26 §.

1 mom. Böter, som ådömas enligt bestämmelserna i denna förordning, skola i händelse av bristande tillgång förvandlas enligt allmänna strafflagen.

Då tillverkningsskatt blivit jämte böter ådömd enligt denna förordning, må, där tillgång saknas till skatten eller någon del därav, böterna ej kunna med penningar gäldas, utan skall den sakfällde i stället undergå motsvarande förvandlingsstraff.

2 mom. Av böter, som enligt denna förordning ådömas, ävensom av värdet av vad som jämlikt densamma är att anse sasom förbrutet, tillfalle en tredjedel, dock högst femhundra kronor, åklagaren och återstoden kronan. Finnes särskild angivare, tager han hälften av åklagarens andel.

27 §.

Allmän åklagare skall med noggrannhet tillse efterlevnaden av denna förordning och äger i de fall, då vara är att anse såsom förbruten, verkställa beslag därå.

Åtal på grund av bestämmelse i denna förordning anhängiggöres vid allmän domstol.

28 §.

Till riket inkommen vara, som enligt denna förordning icke får införas, må, därest den icke enligt tullstadgan är att anse såsom olovligen införd, av varuägaren återutföras. Sker ej återutförelse, skall med varan förfaras på sätt Konungen förordnar.

29 §.

Kontrollstyrelsen äger meddela särskilda föreskrifter angående sättet för mätning, vägning och provning av sprit, som försäljes till sprithandelskommissionen.

Denna förordning träder i kraft den 1 januari 1919, då vad lag och författningar innehålla däremot stridande upphör att gälla.

De förberedande åtgärder, som erfordras för att skattefri sprit skall från och med den 1 januari 1919 kunna tillhandahållas på sätt med bestämmelserna i denna förordning åsyftas, må redan dessförinnan av kontrollstyrelsen och sprithandelskommissionen vidtagas, utan hinder av ännu gällande bestämmelser.

Tillverkare eller försäljare av denaturerad sprit, som den 1 januari 1919 innehar sprit, vilken denaturerats i enlighet med de intill nämnda dag gällande bestämmelser, äger att med sprithandelskommissionen träffa avtal om övertagande eller utbyte av sådan vara. Kan överenskommelse om priset ej vinnas, bestämmes detta av en nämnd, bestående av en utav kontrollstyrelsen utsedd ordförande och fyra ledamöter, av vilka två utses av sprithandelskommissionen, en av representanter för reningsverken och en av Sveriges allmänna handelsförening.

Instruktion för nämnden meddelas av kontrollstyrelsen. Kostnaderna för prissättningen bestridas av statsverket.

Denaturerad sprit, som före den 1 januari 1919 från utlandet inkommit till riket, må från och med sagda dag av tullverket utlämnas allenast i den mån, sådant varit tillåtet enligt bestämmelserna i 2 § 3 mom.

Förslag

till

förordning om ändrad lydelse av 1, 2, 12, 13, 14, 15, 21 och 24 §§ i förordningen den 11 oktober 1907 angående tillverkning av brännvin.

Häri genom förordnas, att 1, 2, 12, 13, 14, 15, 21 och 24 §§ i förordningen den 11 oktober 1907 angående tillverkning av brännvin skola, 1, 2, 12, 13, 21 och 24 §§ i nedan angivna delar, erhålla följande ändrade lydelse.

1 §.

1. Brännvin må — — — — konkursboet.

2. Överståthållare, underståthållare, landshövding, landssekreterare, landskamrerare, landsfogde, lands- och stadsfiskal, polistjänsteman, domare på landet, borgmästare eller annan magistratsperson i stad, ekklesiastik ämbets- eller tjänsteman, kyrkobetjänt, folkskollärare, i tjänst varande läkare, brännerikontrollör eller tillsyningsman, eller i allmänhet ämbets- och tjänsteman, som till följd av sin befattning kan komma att delta i beslut om brännvinstillverkning eller kontroll därå, må icke befatta sig med dylik tillverkning.

Detsamma gälle ock om bolag, däri någon i detta mom. nämnd person är delägare, ävensom om den, vilken blivit dömd till ansvar för brott, som omförmäles i 30 eller 32 § av denna förordning eller i 16 § 1 mom. av förordningen angående handel med skattefri sprit.

3. Å ekklesiastika — — — — förbjuden.

4. I bränneri — — — — juli månad 1917.

2 §.

1. Brännvinstillverkning — — — — timme.

2. I sammanhang med pressjästberedning ävensom vid bränneri, där allt det tillverkade brännvinet försäljes till statens sprithandelskom-

mission, utföres ur riket eller användes i tillverkarens rörelse, må jämväl under den del av året, då brännvinstillverkning på grund av 1 mom. i allmänhet icke är tillåten, brännvinstillverkning äga rum under de särskilda villkor, Kungl. Maj:t prövar erforderliga.

3. Brännvinstillverkning — — — — — medgivas.
4. Kungl. Maj:t — — — — — brännvinstillverkning.

12 §.

1. För — — — — — alkohol.
2. Inbetalning — — — — — liter.
3. Vid utförelse må, efter vad särskilt finnes stadgat, åtnjutas restitution med 65 öre för varje liter brännvin av normalstyrka.
4. Restitution av tillverknings-skatt må i den ordning, Kungl. Maj:t föreskriver, åtnjutas av statens sprithandelskommission för beskattat brännvin, som av kommissionen inköpes.
5. Skattefrihet må åtnjutas för brännvin, som tillverkas vid bränneri, där allt det tillverkade brännvinet försäljes till sprithandelskommissionen, utföres ur riket eller användes i tillverkarens egen rörelse.

13 §.

1. Har — — — — — tillverkning.
2. Har — — — — — liter.
3. De — — — — — avgifterna.
4. För — — — — — framställning.
5. Vad i denna paragraf är stadgat om tilläggsavgift vid brännvinstillverkning gälle icke i fråga om bränneri, där allt det tillverkade brännvinet försäljes till statens sprithandelskommission, utföres ur riket eller användes i tillverkarens egen rörelse.

14 §.

Av obeskattat brännvin skola minst åttiofem procent såsom säkerhet för skatten vara liggande på nederlag vid bränneriet. Återstoden äger tillverkaren utbekomma utan skattens erläggande, dock med skyldighet att före den 1 påföljande oktober erlægga därpå belöpande skatt, vid påföljd att Kungl. Maj:ts befallningshavande eljest låter ofördröjligen utmäta densamma.

15 §.

Magasin eller rum för nederlag av brännvin skall finnas vid varje bränneri, där icke skattefrihet åtnjutes för det tillverkade brännvinet, samt vara beläget i dess närhet och av tillverkaren upplåtet uteslutande för brännvin, som skall utgöra säkerhet för ogulden skatt.

21 §.

1. Därest — — — — distriktet.
2. Vid bränneri, där allt det tillverkade brännvinet försäljes till statens sprithandelskommission, utföres ur riket eller användes i tillverkarens egen rörelse, åligger det tillverkaren att gottgöra statsverket vad enligt de i 20 § 2 mom. angivna grunder utgått i arvode eller ersättning till kontrollör vid bränneriet.

24 §.

1. Det — — — — kontrollapparaten.
2. Om — — — — beräknas.
3. Vad i denna och nästföregående paragraf stadgas angående kontrollapparat gäller icke i avseende å bränneri, där allt det tillverkade brännvinet försäljes till statens sprithandelskommission, utföres ur riket eller användes i tillverkarens egen rörelse; ägande kontrollstyrelsen meddela erforderliga föreskrifter för brännvinets uppmätning vid dylikt bränneri ävensom beträffande kontrollen i övrigt i de avseenden, som befinnas erforderliga.

Denna förordning träder i kraft den 1 januari 1919.

Förslag

till

förordning om ändrad lydelse av 3, 10 och 11 §§ i förordningen den 14 juni 1917 angående försäljning av rusdrycker.

Härigenom förordnas, att 3 och 11 §§ i förordningen den 14 juni 1917 angående försäljning av rusdrycker skola erhålla den ändrade lydelse, här nedan sägs, ävensom att till 10 § i samma förordning skall fogas ett nytt, sjätte, moment av nedan angivna lydelse.

3 §.

1. Spritdrycker och vin — — — är särskilt stadgat.
2. Angående handel med skattefri sprit ävensom försäljning av sprit till statens sprithandelskommission, är särskilt stadgat.
3. Angående försäljning av rusdrycker i andra fall, än i 1 och 2 mom. stadgas, för vetenskapligt, medicinskt, farmaceutiskt, tekniskt, industriellt eller likartat ändamål samt av vin för kyrkligt behov meddelas särskilda bestämmelser av Konungen.

10 §.

6. Angående införsel till riket av denaturerad sprit gäller vad därom särskilt är stadgat.

11 §.

Utöver de i denna förordning meddelade föreskrifter gäller för försäljning av punsch, arrak och rom vad därom särskilt stadgas.

Denna förordning träder i kraft den 1 januari 1919.

Förslag

till

förordning om ändrad lydelse av 1 § i förordningen den 18 juli 1913 angående statsverkets fond av rusdrycksmedel.

Härigenom förordnas, att 1 § i förordningen den 18 juli 1913 angående statsverkets fond av rusdrycksmedel skall erhålla följande ändrade lydelse:

1 §.

Av statsverkets inkomster av brännvinstillverkningskatt, maltskatt, punschkatt och rusdrycksförsäljningsmedel skall, efter avdrag av vad på grund av särskilda bestämmelser restituerats av brännvinstillverkningskatte- eller maltskattemedlen, till en särskild fond avsättas vad som för varje år överskjuter ett belopp av 41,900,000 kronor.

Skulle för tre på varandra följande år medeltalet av ovannämnda inkomster understiga 41,900,000 kronor, skall därefter vad som överskjuter detta medeltalsbelopp avsättas till fonden. På enahanda sätt förfares, om därefter vid årligen verkställd uträkning befinnes, att medeltalet av ovannämnda inkomster under närmast föregående tre år ytterligare nedgått.

Denna förordning träder i kraft den 1 januari 1919.

*Utdrag av protokollet över finansärenden, hållet inför Hans Maj:t
Konungen i statsrådet å Stockholms slott den 16 april
1918.*

Närvarande:

Hans excellens herr statsministern EDÉN,
Hans excellens herr ministern för utrikes ärendena HELLNER,
Statsråden: PETERSSON,
 SCHOTTE,
 PETRÉN,
 LÖFGREN,
 friherre PALMSTIERNA,
 RYDÉN,
 UNDÉN,
 THORSSON.

Chefen för finansdepartementet, statsrådet Thorsson, anförde:

Sedan en följd av år pågår inom vårt land ett omfattande lagstiftningsarbete, åsyftande att genom rationella anordningar i fråga om rusdryckers tillhandahållande motverka och minska bruket av sådana drycker. Härvid torde särskilt böra erinras om förordningen den 14 juni 1917 angående försäljning av rusdrycker. Denna förordning avser att reglera tillhandahållandet av alkohol för förtäringssändamål.

Emellertid har frågan om tillverkning av och handel med alkohol för andra ändamål än förtäring under senare tiden erhållit ökad betydelse. På grund av industriens och teknikens framsteg har spriten fått allt vidsträcktare användning för olika ändamål, såsom till bränsle och för

putsning, för framställning av färger och fernissor, för beredande av kosmetiska preparat och parfymer samt frukt- och bäressenser, för ättikframställning och vid krutfabrikation. Vidare nyttjas sprit i stor utsträckning inom sjukvården samt för vetenskapliga ändamål. Slutligen har sprit under de sista åren börjat i allt större omfattning begagnas såsom motorbränsle i stället för bensin. Därest spriten för framtiden skulle visa sig kunna konkurrera med bensin såsom dylikt bränsle, kommer spritens användning för andra ändamål än förtäring ändamål att nå en betydande omfattning.

För här ovan angivna och därmed jämförliga ändamål har använts dels beskattad, dels skattefri sprit.

Rörande handel med *beskattad sprit* för sådana ändamål är i 1 § 5 mom. i förordningen den 9 juni 1905 angående försäljning av brännvin stadgat, att angående de villkor, varunder den, som äger tillverka brännvin eller till avsalu bedriver rening därav, må i belopp, ej understigande 250 liter, för vetenskapligt, medicinskt, tekniskt, industriellt eller likartat ändamål eller för apoteksbehov försälja sprit, innehållande minst 85 volymprocent alkohol, därom gäller vad Kungl. Maj:t förordnar. Nu gällande särskilda bestämmelser i detta avseende finnas meddelade i kungörelsen den 15 februari 1918 angående försäljning i vissa fall av sprit för tekniska eller andra särskilda ändamål, vilken kungörelse trätt i kraft den 15 mars 1918 och gäller till och med den 31 december 1918. Vid inköp av sprit i övriga fall för ovan angivna ändamål gälla bestämmelserna i 1905 års brännvinsförsäljningsförordning.

Den 1 januari 1919 träder emellertid 1917 års förordning angående försäljning av rusdrycker i kraft. Jämlikt bestämmelserna i 3 § 2 mom. och 10 § 5 mom. av nämnda förordning har Kungl. Maj:t att meddela föreskrifter angående försäljning och import av rusdrycker för vetenskapligt, medicinskt, farmaceutiskt, tekniskt, industriellt eller likartat ändamål. Jag kommer framdeles att anmäla förslag till dylika föreskrifter, vilka torde komma att utarbetas med tillgodogörande av de erfarenheter, som kunna viinnas under tillämpningen av den nyssnämnda kungörelsen av den 15 februari 1918.

Den övervägande delen av den sprit, som användes för andra ändamål än förtäring, är emellertid *skattefri*. Enligt 12 § i förordningen den 11 oktober 1907 angående tillverkning av brännvin må under de villkor och den kontroll, Kungl. Maj:t vill föreskriva, restitution av tillverkningsskatt åtnjutas *dels* för brännvin, som vid staten tillhörigt krutbruk eller ammunitionsfabrik användes för tillverkning av krut eller knallkvicksilver, avsedda för krigsbruk eller för övningar i försvars-

ändamål, dels för finkelolja, avsedd för tekniskt ändamål, dels ock för brännvin, som denaturerats. För brännvin, som denaturerats vid bränneri, där tillverkningsrätt gäller, åtnjutes skattefrihet. Närmare bestämmelser angående rättighet att låta denaturera brännvin och att försälja denaturerat brännvin ävensom beträffande denatureringsmedlen och kontrollen över denaturerat brännvins användning m. m. äro meddelade i förordningen den 10 oktober 1890 angående denaturering av brännvin med däri sedermera vidtagna ändringar.

Emellertid torde en genomgripande revision av nu gällande bestämmelser rörande handeln med den så kallade tekniska spriten vara erforderlig. En sådan revision betingas redan av den mängd nya ändamål, för vilka spriten alltjämt finner användning. Särskilt nödvändig göres densamma dock därav, att i samma mån, som kontrollen över handeln med sprit för förtäringssändamål skärpes, ökas jämväl faran för missbruk av den tekniska spriten. I detta sammanhang vill jag framhålla, att det allt mer överhandtagande missbruket av alkoholhaltiga preparat till förtäring torde nödvändigöra särskilda bestämmelser jämväl rörande handeln med dylika preparat. Förslag till författning i sistnämnda avseende föreligger utarbetat, och jag kommer senare i dag att för Kungl. Maj:t anmäla ifrågavarande förslag.

Såsom ett led i spörsmålet om kontroll över försäljningen av teknisk sprit har uppkommit frågan om statsmakternas ingripande i handeln med *sulfitsprit*, en fråga, som ej blott ur nykterhetssynpunkt utan även med hänsyn till dess stora nationalekonomiska betydelse kräver särskild uppmärksamhet.

Innan jag övergår till att redogöra för de bestämmelser, som enligt min mening böra meddelas rörande tillhandahållande av den skattefria spriten, vill jag lämna en redogörelse för den föregående lagstiftningen på detta område.

Historik.
1887 års
lagstiftning.

Den höga beskattningen å tillverkningen av brännvin i vårt land har huvudsakligen tillkommit för att genom brännvinets fördyring minska förbrukningen av detsamma. Härav torde emellertid omedelbart följa, att, därest brännvinet användes för andra än förtäringssändamål, såsom vetenskapliga, tekniska och därmed jämförliga ändamål, och användningen i dessa fall kan anses såsom nyttig eller nödvändig, dylikt brännvin bör fritagas från beskattning. Tanken på ett fritagande från beskattning av brännvin för nyssnämnda ändamål uppkom emellertid först i mitten av 1880-talet, då användningen av brännvin inom teknik och industri börjat få en större utbredning.

Vid denna tidpunkt gjordes nämligen hos Kungl. Maj:t framställningar avseende dels att alla industriidkare, för vilka sprit vore ett oundgängligt beredningsämne, måtte medgivas rätt att återbekomma tillverkningskatten för i deras näring använd sprit, dels att dylik återbetalning måtte medgivas jämväl för sprit, använd för vetenskapliga ändamål. Tekniska högskolan och kommerskollegium uttalade sig i anledning härav för det berättigade och önskvärda ur såväl allmän som statsekonomisk synpunkt av en skatterestitution för tekniska och industriella ändamål. Inom dåvarande kontroll- och justeringsbyrån utarbetades ett förslag till bestämmelser angående restitution av tillverkningskatt för sprit, som användes för tekniskt eller vetenskapligt ändamål. Detta förslag infogades i det förslag till förordning angående tillverkning av brännvin, som Kungl. Maj:t framlade genom proposition (nr 34) till 1887 års senare riksdag.

Enligt det till berörda proposition fogade utdrag ur statsrådsprotokollet anförde föredragande departementschefen, efter att hava redogjort för vissa myndigheters yttranden, bland annat, följande:

»Efter dessa uttalanden av de nämnda myndigheterna torde jag endast behöva framhålla det obilliga och ekonomiskt oriktiga däruti, att den skatt, som avser att träffa förtäringen av rusdrycker, även drabbar det brännvin, vilket användes för tekniskt eller vetenskapligt behov, och lär jag icke behöva beröra själva principfrågan annat än för såvitt undantag från den uppställda grundsatsen om skattefrihet synas nödvändiga. I första rummet erinras därvid, att den höga brännvinstillverkningskatten motsvaras såväl av statens inkomstbehov som av det ur allmän sedlighetssynpunkt viktiga ändamålet att fördyra och därigenom försvåra åtkomsten av ett farligt och ofta fördärvligt njutningsmedel. Såvida brännvin utan att kemiskt förvandlas användes till beredande av njutningsmedel, synes därför återbetalning av tillverkningskatten ej böra medgivas.»

Dåvarande departementschefen berörde därefter frågan om omfattningen av spritens tekniska och vetenskapliga användning och framhöll, att det oundgängliga villkoret för åtnjutande av skattefrihet för sprit, använd till sådana ändamål, vore spritens *denaturering*, samt fortsatte:

»Då villkoret för tillverkningskattens återbetalning är brännvinets denaturering, så kommer tydligen själva denatureringsoperationen att bli en viktig del av kontrollen; ty ingen kan få rättighet till återbetalning av tillverkningskatt för större kvantitet, än han låtit denaturera. Kontrollen kommer således i första rummet att innebära noggrann bestämning av den hos varje yrkesidkare eller försäljare denaturerade spriten. Därjämte fordras även sådana kontrollåtgärder, varigenom trygghet vinnes, att den denaturerade spriten endast användes för uppgivet, tillåtet ändamål.»

I 1887 års nämnda proposition lämnade departementschefen jämväl vissa allmänna uppgifter angående spritens denaturering. Såsom krav

på ett denatureringsmedel framhölls sålunda, att det skulle hava en motbjudande lukt och smak, ej utan mycken svårighet och kostnad kunna ur spriten avlägsnas, och, även med de bästa hjälpmedel i detta avseende, alltid kvarlämna någon smak eller lukt i den sprit, till vilken det en gång tillsatts. Det viktigaste denatureringsmedlet vore träsprit, som erhöles genom torrdestillation av trä och bestode av en blandning av flera vätskor, vilkas kokpunkter låge varandra tämligen nära. Dessa ämnen vore metylalkohol, aceton, allylalkohol och starkt luktande, vid högre temperatur kokande träoljor. Faran av missbruk utav brännvin, blandat med träsprit, vore mindre, än när det gällde det på annat sätt denaturerade brännvinet. Ett med träsprit blandat brännvin hade nämligen en så vidrig smak, att det icke kunde förtäras av någon människa med normalt smaksinne. Kostnaden för frånskiljande av träsprit vore ock så betydlig, att den i väsentlig mån måste avhålla från försök i detta avseende; och vad beträffade den betänkligheten, att sålunda denaturerad sprit skulle kunna förtäras, om den i mindre kvantiteter inblandades i vanligt brännvin, så torde det knappast förefalla någon lockande att för skattevinsten göra stora kvantiteter brännvin för smaken motbjudande. Andra viktiga denatureringsmedel vore terpentinjula, hjorthornsolja och ättika. På grund av den mindre tillförlitligheten hos dessa denatureringsmedel kunde dock denaturering med dessa medel endast få förekomma hos fabrikanter, som själva förbrukade den denaturerade spriten, och hos vilka ytterligare kontroll över användningen därför kunde anordnas. Med träsprit denaturerad vara kunde däremot tillåtas som handelsvara, så att smärre förbrukare, utan att själva låta verkställa denatureringen, kunde för sin yrkesverksamhet erhålla sådan. Vad beträffade den mängd, vari träsprit skulle tillsättas, borde den lämpligen utgöra 5 volymdelar på 100 delar brännvin av normalstyrka.

Riksdagen godkände det av Kungl. Maj:t föreslagna restitutionsförfarandet. Genom § 10 mom. 4 av förordningen den 13 juli 1887 angående tillverkning av brännvin medgavs återbekommande av tillverkningskatt för brännvin, som under de villkor och den kontroll, Kungl. Maj:t föreskrev, gjorts till förtäring obrukbart (denaturerats) för att användas för tekniskt eller vetenskapligt behov. Restitution medgavs dock ej för brännvin, som användes till tvål, parfym eller, med undantag av ättika, till fabriker avsedda att förtäras. Genom förordningen den 18 november 1887 angående restitution av tillverkningskatt för brännvin, som användes för tekniskt eller vetenskapligt behov, vilken förordning trädde i kraft den 1 januari 1888, lämnades närmare föreskrifter angående denatureringen av brännvin och försälj-

ningen av sådant brännvin. Rätt att mot återbekommande av tillverknings-skatt denaturera brännvin tillkom dels fabriks- och yrkesidkare, så vitt det denaturerade brännvinet erfordrades och uteslutande användes för utövande av hans egen rörelse eller yrke, dels föreståndare för allmän undervisningsanstalt, museum eller laboratorium för inrättningens behov. Jämväl kunde innehavare av rättighet till minuthandel med brännvin förvärva enahanda rätt att denaturera brännvin för att av honom i belopp om minst 10 liter hållas till salu till den, som av Kungl. Maj:ts befallningshavande erhållit ett för högst ett år gällande bevis om rättighet att för vetenskapligt eller tekniskt behov inköpa viss myckenhet sprit. För rätt att denaturera brännvin erfordrades av Kungl. Maj:ts befallningshavande efter därom gjord ansökan utfärdad tillståndsbevis. Tillståndsbeviset skulle innehålla, bland annat, föreläggande för vederbörande att ej bortföra brännvinet från förvaringsrummen annat än i mån av förbrukning, eller, vad anginge innehavare av minuthandelsrättighet med brännvin, i mån av försäljning, samt att använda brännvinet endast för uppgivet ändamål. Denatureringen skulle verkställas och tillsynen å förordningens efterlevnad utövas av särskilda, under chefen för kontroll- och justeringsbyrån lydande kontrollanter. Denatureringen av brännvinet skulle i allmänhet ske genom tillsats av träsprit till sådan myckenhet, att för varje liter brännvin av normalstyrka tillsattes tre volymprocent träsprit; dock skulle för vissa angivna ändamål, såsom färgberedning, tillverkning av kemikalier och apoteksvaror samt ättika m. m. även andra denatureringsmedel få användas, såsom terpentinjula, hjorthornsolja, ättiksyra m. m. Brännvinet, som denaturerades, skulle hålla minst 70 volymprocent med undantag för brännvin, som denaturerades i fabrik för tillverkning av ättika. Denaturerat brännvin skulle, där fasta cisterner ej användes, förvaras å kärl, som av kontrollanten numrerades och förseglades, och finge kärnen öppnas, först då däri förvarat brännvin skulle användas. Innehavare av denatureringsrätt skulle över det hos honom denaturerade brännvinet föra anteckningsbok enligt fastställt formulär, utvisande förbrukningen eller försäljningen av brännvinet. Hos innehavare av denatureringsrätt förda räkenskaper skulle, i vad de anginge användande eller försäljning av denaturerat brännvin, jämte den ovan omnämnda anteckningsboken hållas tillgängliga för kontrollant, som även ägde att inventera förråd av denaturerat brännvin. Då innehavare av rättighet till utminuterung av brännvin sålde denaturerat brännvin på grund av förut nämnt, av Kungl. Maj:ts befallningshavande utfärdad bevis, skulle säljaren verkställa anteckning om den inköpta myckenheten å beviset samt köparen

avlämna kvittensblankett, som skulle kvarstanna hos säljaren såsom verifikation. Beträffande återbetalningen av tillverknings-skatten lämnades noggranna bestämmelser i syfte att förekomma underslev vid restitutionen.

Såsom torde framgå av vad nu anförts beträffande 1887 års förordning angående denaturering av brännvin, var en efter den tidens förhållanden mycket noggrann kontroll anordnad. Man sökte både genom denatureringsbestämmelserna och genom kontrollen över användningen vinna garantier mot missbruk samt, där fråga var om försäljning av denaturerat brännvin, jämväl genom en strängt genomförd försäljningskontroll. Denna senare framträdde särskilt däri, att endast innehavare av tillståndsbevis fingo köpa brännvin, att den kvantitet, som fick inköpas, var bestämd, ävensom att ett system med avlämnande av kvittenser och avstämplande av tillståndsbevis var genomfört. Förordningen sökte jämväl hos de under chefen för kontroll- och justeringsbyrån stående kontrollanterna samla tillsynen över förordningens efterlevnad och över utövandet av denatureringen.

1890 års lagstiftning.

Det visade sig emellertid snart, att de för erhållande av restitution för brännvinstillverknings-skatt uppdragna gränserna voro för snäva. Det restes nämligen krav på att även för andra behov än de i 1887 års förordning angivna få använda skattefritt sprit. Redan den 20 mars 1889 upptog chefen för kontroll- och justeringsbyrån i ett memorial frågan om utsträckning av rätten att använda denaturerad sprit. Såsom skäl för en dylik utsträckning anförde han, ej mindre att tillverknings-skatten hade höjts, samt att konsumtionen av brännvin vore i nedgående, så att jordbrukets avsättning av råmaterial för brännvinstillverkningen blivit mindre, än även att spriten hade visat sig vara ett för olika hushållsbehov tjänligt bränn- och putsmaterial. Han föreslog därför, *dels* att *denatureringsrätten* och *försäljningsrätten* skulle utsträckas även till *tillverkare* av brännvin, *dels* att skyldigheten att vid inköp av denaturerat brännvin förete behörighetsintyg skulle bortfalla.

I infortrat utlåtande förordade överståthållarämbetet ett utsträckande av rätten att för andra ändamål än förtäring begagna skattefritt brännvin, särskilt med hänsyn till önskvärdheten av att åstadkomma en allmän användning av brännvin såsom lys- och brännämne.

I anledning av förenämnda memorial avlät Kungl. Maj:t till 1890 års riksdag en proposition (nr 39) i ärendet. Enligt det till propositionen fogade utdrag ur statsrådsprotokollet anförde föredragande departementschefen, bland annat, följande:

»Vad chefen för kontroll- och justeringsbyrån anført synes mig tydligt ådagalægga, att ett medgivande att denaturera brännvin även till andra ändamål än tekniska eller vetenskapliga skall medföra väsentliga fördelar, såsom beredande ej mindre industrien och det dagliga livet tillgång till ett bränn- och lysämne, vilket under nuvarande förhållanden är för dyrbart att kunna i något större omfång användas, än även brännvinsindustrien avsättning för sin tillverkning under en form, varemot ur nykterhetssynpunkt intet kan vara att invända. Med avseende härå och då med skäl synes kunna antagas, att de i förslaget till förordning om denaturering av brännvin intagna kontrollföreskrifter skola befinnas tillräckligt verksamma att förebygga missbruk av den utsträckta denatureringsrätten — ett antagande, som för övrigt vinner stöd av erfarenheten från Tyskland, där, såsom av förut anförda siffror framgår, denaturering av brännvin för hushållsbehov vunnit synnerligt stor utsträckning, utan att, så vitt känt är, denaturerat brännvin missbrukats till förtäring — tvekar jag icke att förorda införande i lagstiftningen av en sålunda utsträckt denatureringsrätt.»

Riksdagen godkände det av Kungl. Maj:t föreslagna utsträckandet av denatureringsrätten och antog ett förslag till ändrad lydelse av § 10 i 1887 års brännvinstillverkningsförordning, enligt vilket restitution av tillverknings-skatten, respektive skattefrihet vid bränneri, där tillverkningsrätt gällde, skulle åtnjutas för brännvin, som under de villkor och den kontroll, Kungl. Maj:t föreskrev, gjordes till förtäring obrukbart (denaturerades).

I anledning härav utfärdades den 10 oktober 1890 *dels*, i överensstämmelse med riksdagens berörda beslut, kungörelse om ändrad lydelse av §§ 10 och 12 i förordningen angående villkoren för tillverkning av brännvin den 13 juli 1887 och *dels* förordning angående denaturering av brännvin, vilken trädde i kraft den 1 januari 1891. I sina grunddrag är sistberörda förordning alltjämt gällande.

Rättighet att mot återbekommande av tillverknings-skatt låta denaturera brännvin tillkom enligt 1890 års förordning först och främst de i 1887 års förordning omnämnda fabriks- och yrkesidkare samt föreståndare för allmän undervisningsanstalt, museum eller laboratorium. Vidare ägde brännvinstillverkare under den tid, tillverkningsrätt i bränneri vore gällande, låta till försäljning denaturera där tillverkat obeskattat brännvin med rätt att för det denaturerade brännvinet åtnjuta skattefrihet; försäljningen fick ej ske i parti om mindre än 250 liter. Slutligen kunde handelsidkare, som vore känd för ordentlighet och pålitlighet samt i övrigt prövades lämplig, av Kungl. Maj:ts befallningshavande efter ansökning erhålla tillstånd för högst ett kalenderår i sänder att, med rätt till återbekommande av tillverknings-skatt, låta denaturera brännvin för att hållas till salu eller att sälja denaturerat brännvin. Denatureringsförfarandet ändrades såtillvida, att den enligt 1887 års förord-

ning såsom allmänt denatureringsmedel föreskrivna träspritens ersattes med en blandning av tio delar träsprit och tre delar pyridinbaser; av denna blandning skulle 13 kubikcentimeter sättas till varje liter brännvin av normalstyrka. Halten träsprit i den denaturerade spriten minskades alltså till en tredjedel av vad förut varit bestämt och i stället tillkom en ringa mängd pyridinbaser, som framställas genom omdestilering av å gasverken erhållen råbenzol. Brännvin, som denaturerades, skulle innehålla minst 85 volymprocent alkohol, med undantag för brännvin använt till ättiksberedning. Handeln med denaturerat brännvin blev i det närmaste fri. Den enligt 1887 års förordning stadgade försäljningskontrollen avskaffades sålunda samtidigt med att det allmänna denatureringsmedlet försvagades. Några garantier mot missbruk av den denaturerade spriten uppställdes icke.

Krav på revision av 1890 års förordning.

Det dröjde emellertid åtskilliga år, innan bristerna i 1890 års denatureringsförordning framträdde på ett mera i ögonen fallande sätt. Den huvudsakliga förklaringen härtill torde vara, att frestelsen till missbruk av den denaturerade spriten var jämförelsevis ringa, så länge brännvin för förtäringssändamål kunde utan hinder köpas i utminuteringsaffärerna för ett jämförelsevis billigt pris uti nästan huru stora mängder som helst. Trots denna nästan obegränsade och obehindrade tillgång på förtäringsspritt började dock efter hand ett missbruk av denaturerad sprit uppkomma, vilket missbruk i viss mån torde hava berott på det denaturerade brännvinets prisbillighet. År 1906 gjorde både domkapitlet i Göteborg och fångvårdsstyrelsen framställningar om vidtagande av åtgärder mot missbruket av denaturerad sprit som berusningsmedel. Häröver inforrades från överståthållarämbetet och Kungl. Maj:ts befallningshavande i länen yttranden, av vilka framgick, att missbruket fått avsevärd spridning i Stockholms stad, Göteborgs och Bohus län, samt Hallands, Kopparbergs och Blekinge län. Något missbruk av denna art förekom däremot icke, så vitt vederbörande länsstyrelser hade sig bekant, i Gottlands, Malmöhus, Västernorrlands och Norrbottens län. Från övriga län inberättades, att dylikt missbruk visserligen förekomme, men endast i mer eller mindre sällsynta undantagsfall eller åtminstone i mindre utsträckning.

I sina yttranden berörde länsstyrelserna även frågan om de åtgärder, som kunde anses påkallade av det anmärkta missbruket. De föreslagna åtgärderna rörde sig efter tre olika linjer, liksom för övrigt även sedermera under denna frågas fortsatta behandling. Dels togo de föreslagna åtgärderna syfte på själva denatureringsmetoden, vilken före-

slogs ändrad för vinnande av större effektivitet. Dels påyrkade man mer generellt drabbande restriktioner med hänsyn till den denaturerade spritens försäljning. Dels föreslogos slutligen restriktioner mer direkt gående ut på att omöjliggöra för dem, som hemfallit åt missbruk, att erhålla den missbrukade varan. Till de föreslagna åtgärderna av mer generell art hörde sådana som inskränkning i försäljningsställesnas antal och högre pris på varan. Hit kunde också räknas förslagen om förbud mot varans utlämnande till minderåriga, om stegring i den minimikvantitet, vari den fick köpas, om inskränkning i de tider, under vilka den fick hållas till salu, t. ex. till enbart de tider, då brännvin såldes. Mera direkt syftande att avstänga missbrukare från åtkomst till denaturerad sprit voro förslagen, att denaturerad sprit finge utlämnas endast till den, som genom intyg, utfärdad av lämplig myndighet, styrkt sin trovärdighet och sitt legitima behov av denaturerad sprit.

Kontrollstyrelsen, till vilken ärendet nu remitterades, avstyrkte i ett den 30 september 1908 avgivet utlåtande de föreslagna åtgärderna. Såsom skäl härför anförde styrelsen, dels att det vore synnerligen svårt att finna nya denatureringsmedel, mera effektiva än de nu begagnade, dels att en inskränkning av försäljningsställesnas antal och en skärpning av försäljningsbestämmelserna vore ägnade att väcka betänkligheter med hänsyn till den denaturerade spritens stora användning för hushållsändamål, dels ock att missbruket ej vunnit någon allmän spridning, samt att missbrukarna ej skulle låta avskräcka sig av starkare denatureringsmedel.

Med kontrollstyrelsens avstyrkande yttrande förföll frågan i det väsentliga för denna gång. Några åtgärder av mindre vittgående slag vidtogos dock i detta sammanhang. Kungl. Maj:t utfärdade nämligen, sedan kontrollstyrelsen inkommit med en utredning angående möjligheten att göra s. k. polityr och lackfernissa mer osmaklig, den 17 december 1909 en kungörelse, varigenom § 9 i denatureringsförordningen av den 10 oktober 1890 ändrades så, att en minimihalt av 10 procent shellack eller annat harts föreskrevs för i handeln tillhandahållen polityr eller annan lackfernissa. Ävenså utfärdades ett kungl. cirkulär, varigenom samtliga länsstyrelsers uppmärksamhet fästes på nödvändigheten av att, när enligt § 4 i nämnda förordning åt handelsidkare beviljades tillstånd att denaturera brännvin eller sälja dylikt brännvin, noga tillse, att dylikt tillstånd endast beviljades åt handelsidkare, som vore känd för ordentlighet och pålitlighet samt i övrigt prövades lämplig.

Frågan om
ändrad lag-
stiftning vid
1910 års
riksdag.

Frågan om revision av gällande lagstiftning om denaturering av brännvin framfördes i en inom andra kammaren avgiven motion (nr 143) vid 1910 års riksdag.

I motionen hänvisades till den sorgliga erfarenhet rörande den denaturerade spritens användning som berusningsmedel, vilken förelåg dels från Göteborg, dels från vissa socknar i Göteborgs närhet med möbel-tillverkning som hemindustri, varefter motionären vidare meddelade följande. I Göteborg hade fattigvårdsstyrelsen sett sig föranlåten att tillsätta en särskild kommitté för utredning av lämpliga åtgärder mot missbruket i fråga. Kommittén hade dock snart kommit till den uppfattningen, att gällande lagbestämmelser rörande den denaturerade spriten utgjorde ett hinder för lämpliga åtgärders vidtagande. En lagändring ansågs under sådana förhållanden påkallad, och det vore efter anmodan från fattigvårdsstyrelsens ordförande, som motionen väckts. Vad beträffade erfarenheten från de ovan berörda socknarna i Göteborgs närhet, syntes den giva vid handen, att det ej endast vore förut urartade drinkare, som hängåvo sig åt missbruket i fråga, samt att den denaturerade spriten verkade hastigare nedbrytande än vanlig sprit.

Vad beträffade åtgärderna mot missbruket ansåg sig motionären ej kunna bygga på möjligheten av mer effektiva denatureringsmetoder, varför eventuella lagändringar enligt hans mening måste hänföra sig till försäljningsbestämmelserna. Bland tänkvärda åtgärder framhöllos särskilt:

1) Inskränkning i antalet försäljningsställen, möjligen t. o. m. försäljningens förenande med den vanliga brännvinshandeln, men annars reduktion av försäljningsställets antal till det minsta möjliga, som vore förenligt med allmänhetens krav på tillgång till varan i fråga, vadan alltså rätt att försälja varan borde förbehållas ett mindre antal av de lämpligaste sökandena;

2) begränsning av tiden, då försäljning finge äga rum, en åtgärd, som särskilt motiverades med den erfarenheten, att försäljningen av denaturerad sprit tilltoge, sedan brännvinsförsäljningsställena stängts;

3) fastställandet av en viss minimikvantitet vid försäljningen, exempelvis $\frac{1}{2}$ liter, och alltså förbud mot den pågående utminuterings för sådana inköpsbelopp som exempelvis 5 eller 10 öre;

4) förbud mot varans utlämnande åt minderåriga till förekommande av, att de missbrukades för inköp åt sådana personer, som vid en eventuellt strängare kontroll skulle förvägras inköp; samt

5) bestämmelse, att denaturerad sprit icke finge avhämtas annat än mot skriftlig rekvisition, och skyldighet för försäljaren att föra en

liggare över köparna och de köpta mängderna, allt för möjliggörande av kontroll över spritens användning.

Motionen, som utmynnade i förslag, att riksdagen ville hos Kungl. Maj:t hemställa om utredning av lämpliga åtgärder mot missbruket av denaturerat brännvin som berusningsmedel och om vidtagandet av de åtgärder, som med anledning av utredningen befunnes lämpliga, bifölls av båda kamrarna, och riksdagen avlät en den 2 juni 1910 dagtecknad skrivelse (nr 159), i vilken anfördes följande:

»Enligt vad riksdagen inhämtat, bekräftas det från olika landsdelar, särskilt städer och industrier, att det nu för alla lätt tillgängliga och billiga denaturerade brännvinet, hur vidrigt och onaturligt att förtära det än må vara, faktiskt börjat att allt mer och mer användas som berusningsmedel. Erfarenheten har också visat, att icke blott redan djupt sjunkna alkoholister utan även andra därav förgiftat sig och med förfärande hastighet fått sin hälsa fullständigt undergrävd, och att sålunda denna form av spritkonsumtion hotat att bli en allvarlig fara.

De åtgärder, som enligt riksdagens mening böra vidtagas till förhindrande av missbruk av denaturerade spriten, synas huvudsakligen böra inriktas på kontroll över dess försäljning i minut. Såsom lämpliga kontrollföreskrifter i sådant avseende vill riksdagen framhålla, att minska antalet försäljningsställen till ett fåtal i städerna och högst ett i varje landskommun; att köpare av denna vara skall avlämna skriftlig rekvisition; att säljare skall vara skyldig föra en liggare med uppgift angående såväl köpare som varje gång försäld kvantitet; att för försäljningen en viss minimimängd bestämmes; att innehavare av större kvantitet skall vid vitesansvar vara skyldig att förvara spriten under lås; samt att förvaringskärl alltid skall vara försett med tydlig etikett om varans natur och skadlighet o. s. v.

Härjämte torde kunna ifrågasättas att införa en kontrollbestämmelse av enahanda art som den nu i Tyskland gällande, nämligen att varje köpare av denaturerad sprit skall från myndighet, motsvarande hos oss för stad magistrat och för landet kommunalnämnd, förete intyg om sin behörighet för viss tid att köpa och handhava en viss myckenhet av varan, vilken bestämmelse i så fall borde få efter kommuns eget bestämmande inom densamma tillämpas.

Emellertid bör tillses, att de åtgärder, som kunna anses påkallade till kontroll mot missbruk av denaturerad sprit, icke få försvåra åtkomsten av den för industri-, hantverks- och hushållsbruk allt mer erforderliga varan eller fördyra densamma. I händelse att försäljningens monopolisering hos spritbolagen, apoteksinnehavare eller ett fåtal andra försäljare skulle befinnas lämplig, torde sålunda särskilda föreskrifter i detta hänseende böra i en ny förordning införas.

På grund av vad i ärendet anförts, får riksdagen anhålla, att Eders Kungl. Maj:t täcktes låta utreda, vilka åtgärder som böra vidtagas till bekämpande av den växande användningen av denaturerat brännvin som berusningsmedel samt här- efter vidtaga de åtgärder, som med ledning av utredningen befinnas lämpliga.»

Riksdagens ifrågasvarande skrivelse remitterades till överståthållar- ämbetet och Kungl. Maj:ts befallningshavande i länen. I de avgivna utlåtandena lämnades dels upplysningar angående den utsträckning, miss-

Utredning
i anledning
av 1910 års
riksdags-
skrivelse.

bruket av denaturerad sprit tagit i olika delar av landet, dels uppgifter angående antalet försäljningsrättigheter i olika län; därjämte gjordes uttalanden rörande eventuella åtgärder mot missbruket i fråga.

Beträffande utlåtandenas innehåll tillåter jag mig hänvisa till nykterhetskommitténs betänkande del VII sid. 95—105.

De ifrågavarande utlåtandena överlämnades till kontrollstyrelsen, som den 12 januari 1912 avgav utlåtande i frågan. Beträffande vad kontrollstyrelsen anfört tillåter jag mig jämväl hänvisa till nykterhetskommitténs betänkande del VII sid. 105—106.

Den ovan omförmälda riksdagsskrivelsen av den 2 juni 1910 jämte samtliga handlingar i ärendet överlämnades därefter genom remiss den 20 mars 1912 till nykterhetskommittén. Sedermera överlämnades till kommittén genom remiss den 7 december 1914 en framställning från aktiebolaget Göteborgssystemets styrelse med begäran om verksammare kontroll över handeln med denaturerad sprit.

Vid den förberedande behandlingen av det remitterade ärendet fann nykterhetskommittén detta vara av den betydelsefulla beskaffenhet, att en såvitt möjligt allsidig utredning av frågan borde åvägbringas; och uppdrog kommittén åt en sin ledamot, professorn Torsten Thunberg, att verkställa ifrågavarande utredning. I januari månad 1915 avgav Thunberg sitt utlåtande, vilket är fogat såsom bilaga A till nykterhetskommitténs betänkande del VII.

Nykterhetskommittén avgav därefter själv den 31 januari 1916 betänkande (del VII) med förslag till dels förordning angående tillhandahållande av skattfri sprit samt alkoholhaltiga varor för andra ändamål än förtäring dels ock de författningsändringar, som betingades av en sådan förordning.

Beträffande dessa förslag gjorde kommittén i sitt ifrågavarande betänkande följande allmänna uttalande:

»Kommittén hade från början klart för sig, att en reglering på ifrågavarande område vore av sådan vikt ur nykterhetssynpunkt, att ett utlåtande från dess sida borde ha karaktären av ett enhetligt och genomarbetat förslag till en effektiv lagstiftning. Den av professor Thunberg verkställda utredningen gav ytterligare stöd åt denna uppfattning. Den visade nämligen ovedersägligt behovet av genomgripande, systematiskt och enhetligt lagda åtgärder till avhjälpande av de missförhållanden, varom här är fråga. I enlighet härmed tog kommittén upp ärendet till en allsidig prövning, som snart nog pekade på behovet av bestämmelser, som gällde icke blott den denaturerade spriten, utan *all* för förtäring icke avsedd sprit, vare sig den hade formen av sprit som sådan eller av alkoholhaltiga varor.»

Den måhända viktigaste principen i nykterhetskommitténs förslag var införandet av ett statsmonopol å handeln med sprit, som ej var avsedd för förtäring, eller den så kallade skattefria spriten. Till frågan om lämpligheten av att införa ett dylikt monopol skall jag senare återkomma; och övergår jag nu i stället till att redogöra för grunddragen av nykterhetskommitténs förslag.

Enligt nykterhetskommitténs förslag skall kontrollstyrelsen upphandla och försälja skattefri sprit. På förslag av kontrollstyrelsen fastställer Kungl. Maj:t årligen, huru stor myckenhet sprit styrelsen för det kommande kalenderåret skall inköpa för tillhandahållande för andra ändamål än förtäring; och skall därvid tillika meddelas föreskrift om, huru stort belopp skall inköpas dels från sulfitbrännerier, dels från övriga brännerier, jästfabriker och reningsverk. Sedan kontrollstyrelsen tillkännagivit de kvantiteter, som skola inköpas, äger tillverkare ingiva anbud å den sprit, han önskar försälja under det kommande året, varefter kontrollstyrelsen fastställer den myckenhet sprit, som från varje anbudsgivare skall inköpas. Därest anbud ingivits på större myckenhet sprit än vad som sammanlagt skall inköpas, skall reduktion av de avgivna anbuden äga rum enligt vissa i förslaget angivna regler. Det pris, kontrollstyrelsen skall erlægga vid spritinköp, bestämmas av en särskild prisenämnd, bestående av en av Kungl. Maj:t förordnad ordförande samt sex ledamöter, utsedda, tre av kontrollstyrelsen och tre av representanter för spritförsäljarnes intressen, allt i enlighet med av Kungl. Maj:t meddelade närmare bestämmelser. — Försäljningsprisen å den av kontrollstyrelsen tillhandahållna skattefria spriten bestämmas av Kungl. Maj:t eller av kontrollstyrelsen enligt av Kungl. Maj:t fastställda grunder.

Försäljning av hushålls- och motorsprit till återförsäljare handhaves av kontrollstyrelsen. För att bliva återförsäljare erfordras tillstånd av kontrollstyrelsen. För inköp av hushålls- eller motorsprit erfordras skriftlig rekvisition. Dylik sprit må ej utlämnas till vissa angivna kategorier personer. Hushållssprit må ej inköpas i mindre myckenhet än en liter och motorsprit i allmänhet ej i mindre myckenhet än 10 liter. Försäljare av hushålls- och motorsprit skall föra försäljningsbok, utvisande när och till vem försäljning ägt rum samt den försälda varans namn och myckenhet; försäljningsboken ävensom de till densamma fogade rekvisitioner skola hållas tillgängliga för kontrollstyrelsen och dess tjänstemän ävensom vederbörande polismyndighet och nykterhetsnämnd. Därest hushållssprit genom denaturering kan bibringas sådana egenskaper, att dess användning till förtäring kan anses utesluten, må kon-

*Nykterhets-
kommitténs
förslag be-
träffande den
skattefria
sprit.*

trollstyrelsen medgiva lättnader i fråga om försäljningen. I vissa angivna fall kan kontrollstyrelsen återkalla tillstånd, som meddelats återförsäljare.

Annan sprit än hushålls- och motorsprit får försälas allenast av kontrollstyrelsen. Dylig sprit må dock i allmänhet ej utlämnas i mindre myckenhet än 100 liter. Köpare av sådan sprit är underkastad särskild inspektion och kontroll av kontrollstyrelsen.

Införsel av denaturerad sprit må allenast äga rum för kontrollstyrelsens räkning.

Till statens krutbruk och ammunitionsfabriker ävensom för sjukhus-, laboratorie- och museiändamål må, där fullt betryggande åtgärder vidtagits, försälas sprit, som ej blivit denaturerad. All annan sprit skall denatureras genom kontrollstyrelsens försorg. Kontrollstyrelsen skall sålunda äga bestämma denatureringsmedlen, med iakttagande av vissa i förslaget angivna allmänna direktiv. Denatureringsmedlen fastställas allt efter de clika ändamål, för vilka spriten är avsedd. Härvid tillses, att den denaturerade spriten erhåller sådana egenskaper, att dess användning till förtäring, såvitt möjligt, förebygges, att den denaturerade spriten ej kan göras njutbar att förtära genom utspädning, vanlig destillering eller annan enkel behandling, som ej kräver särskild sakkunskap, att spriten icke genom denatureringen erhåller sådana egenskaper, som medföra allvarlig skada till hälsan för den, som använder densamma till förtäring, samt att, därest på visst sätt denaturerad sprit är av beskaffenhet att medföra fara till hälsan för den, som använder densamma till förtäring, sådant på ett i ögonen fallande sätt skall angivas å varje kärl, vari spriten vid försäljning utlämnas. Där genom särskilda kontrollåtgärder trygghet mot missbruk kan vinnas, äger kontrollstyrelsen denaturera sprit för industriella ändamål med lättare denatureringsmedel.

Såsom antytts, innehöll det av nykterhetskommittén avgivna förslaget jämväl bestämmelser om tillverkning av och handel med alkoholhaltiga, till förtäring ej avsedda varor. Till dessa bestämmelser återkommer jag, såsom redan förut nämnts, senare i dag.

En redogörelse för de skäl, som nykterhetskommittén anförde för förslagets huvudgrunder, skall jag senare lämna.

Kontrollstyrelsens utlåtande och förslag den 5 mars 1917.

Såväl nykterhetskommitténs betänkande av den 31 januari 1916 med förslag till förordning angående tillhandahållande av skattefria sprit samt alkoholhaltiga varor för andra ändamål än förtäring m. m. som ock ett av kommerskollegium den 21 april 1915 avgivet utlåtande jämte därtill hörande utredning angående åtgärder för främjande av sulfitsprit-

tillverkningen — till vilket utlåtande jag framdeles skall återkomma — remitterades därefter till kontrollstyrelsen. I fråga om nykterhetskommitténs förslag skulle kontrollstyrelsen inhämta utlåtanden från överståthållarämbetet och Kungl. Maj:ts befallningshavande i länen.

Sedan kontrollstyrelsen hemställt om bemyndigande för styrelsen att vid behandlingen av ovannämnda remitterade ärenden tillkalla högst fyra sakkunniga personer och Kungl. Maj:t genom brev den 3 juli 1916 lämnat det begärda bemyndigandet, tillkallade styrelsen såsom sakkunniga ingenjören Gösta Ekström, förlikningsmannen S. H. Kvarnzelius, sekreteraren i socialstyrelsen A. Molin och direktören Knut Sundblad. Den 5 mars 1917 avgav kontrollstyrelsen utlåtande med förslag till förordningar angående skattefri sprit samt vissa alkoholhaltiga preparat m. m. De från överståthållarämbetet och befallningshavandena i länen inkomna utlåtandena sammanställdes inom kontrollstyrelsen och bifogades styrelsens utlåtande.

Kontrollstyrelsen framhöll i sitt ovanberörda utlåtande, att, samtidigt som denaturerad sprit i vidsträcktare omfattning började användas för olika ändamål, området för och tillfällena till missbruk av sådan sprit alltmera ökades. På grund av den betydande prisskillnaden mellan beskattat och denaturerat brännvin ökades benägenheten att förtära brännvin av sistnämnda slag, särskilt i den mån spriten vore otillfredsställande denaturerad. Faran för missbruk av denaturerad sprit hade därjämte i hög grad skärpts, sedan brännvinsförsäljningen underkastats strängare restriktioner. Med hänsyn härtill syntes mera verksamma bestämmelser till förekommande av missbruk av denaturerad sprit vara av behovet påkallade. Kontrollstyrelsen anförde i anslutning härtill:

»Såsom förut antytts, har gällande lagstiftning rörande denaturerad sprit ej visat sig erbjuda tillfyllestgörande säkerhet mot missbruk. Detta är måhända i främsta rummet att tillskriva brister i denatureringsförfarandet, men som en medverkande orsak torde ock böra framhållas, att ifrågavarande lagstiftning saknar särskilda bestämmelser, som reglera försäljningen av dylik sprit. Det är särskilt i detta avseende, som 1910 års riksdag funnit ytterligare bestämmelser av nöden. Riktigheten härav bekräftas av den till nykterhetskommitténs betänkande fogade utredningen av professor Thunberg, vari bland annat visas, att ett universellt användbart och absolut effektivt denatureringsmedel ej torde vara att tillgå.

Med hänsyn till det här anförda synes det uppenbart, att en lagstiftning, vilken går ut på dels en med hänsyn till spritens olika användning anpassad denaturering och dels en ändamålsenlig reglering av försäljningen, torde erbjuda största möjlighet för en tillfredsställande gestaltning av förhållandena på förevarande område.»

Det inom kontrollstyrelsen utarbetade förslaget skiljer sig från nykterhetskommitténs förut omnämnda i flera avseenden. Under det att

nykterhetskommittén i en förordning sammanfattat bestämmelserna om tillhandahållandet av skattefri sprit och alkoholhaltiga varor, föreslog kontrollstyrelsen, att bestämmelserna härom skulle inrymmas i två särskilda förordningar. Vidare innebär kontrollstyrelsens förslag en omläggning av föreskrifterna beträffande utövanheten av monopolet å handeln med skattefri sprit samt rörande uppköpet av dylik sprit. Slutligen har kontrollstyrelsen till skyddande av sulfitspriten mot konkurrensen av bensin ifrågasatt införande av ett monopol på brännolja.

Den utformning, kontrollstyrelsens förslag erhållit, är beroende på den kritik, som riktats mot nykterhetskommitténs förslag från representanter för sulfitspritindustrien. Till denna kritik och den uppfattning, som kontrollstyrelsen i sitt utlåtande uttalat beträffande lösningen av konflikten mellan de stridiga intressena på detta område, skall jag återkomma i samband med framställningen av de problem, som en monopolisering av tillhandahållandet av skattefri sprit erbjuder.

Enligt kontrollstyrelsens förslag skulle grunderna för den nya lagstiftningen bliva följande:

Monopolorganet skall vara en särskild kommission — sprithandelskommissionen — som skall stå under kontrollstyrelsens överinseende och hava till uppgift att bereda allmänheten tillgång till skattefri sprit på sätt, som tillika är ägnat att förekomma missbruk av spriten samt lämna tillverkaren skälig vinst. Ingen annan än sprithandelskommissionen äger sälja dylik sprit, och kommissionen skall uppköpa dels skattefri sprit från de tillverkare, som uteslutande tillverka sprit för kommissionens räkning eller för export, respektive egen förbrukning, dels beskattad sprit, för vilken kommissionen erhåller skatterestitution. Inköp av den skattefria sprit, som tillverkas vid sulfitbrännerierna, skall äga rum på grund av fleråriga avtal, träffade mellan kommissionen och tillverkarna. Närmare bestämmelser angående kommissionens verksamhet skola meddelas av Kungl. Maj:t.

Försäljningen av hushålls- eller motorsprit skall äga rum genom av sprithandelskommissionen antagna återförsäljare, under det att andra slag av skattefri sprit än hushålls- eller motorsprit skola tillhandahållas allenast av ifrågavarande kommission. Kontrollen vid den av nyssnämnda återförsäljare utövade handeln med skattefri sprit skall enligt kontrollstyrelsens förslag vara ordnad på i huvudsak samma sätt, som nykterhetskommittén föreslagit.

Import av denaturerad sprit skall äga rum allenast för sprithandelskommissionens räkning.

Denatureringen av sprit skall verkställas genom kontrollstyrelsens

försorg och kostnaderna därför bestridas ur behållningen av sprithandelskommissionens affärsrörelse. Vid denatureringen skall kontrollstyrelsen tillse, att den denaturerade spriten erhåller sådana egenskaper, som, så vitt möjligt, göra den oanvändbar till förtäring, att spriten ej kan göras användbar till förtäring genom utspädning, vanlig destillering eller annan enkel behandling, som ej kräver särskild sakkunskap, samt att spriten ej kan medföra fara för ohälsa, då den med behörig varsamhet användes till annat ändamål än förtäring. Där genom särskilda kontroll- eller andra åtgärder ökad trygghet mot missbruk kan vinnas, må fordringarna på denatureringens effektivitet i motsvarande mån eftergivnas. Allt efter det särskilda ändamål, varför spriten är avsedd, skall kontrollstyrelsen tillämpa särskild denatureringsmetod. I vissa fall skall skattefri sprit få användas utan att vara denaturerad, nämligen vid statens krutbruk och ammunitionsfabriker samt vid sjukhus och muséer, därest betryggande åtgärder mot missbruk vidtagits.

Vid kontrollstyrelsens utlåtande voro fogade reservationer av två ledamöter i styrelsen. Rörande innehållet av dessa reservationer hänvisar jag till kontrollstyrelsens tryckta utlåtande.

Såsom torde framgå av den av mig nu lämnade redogörelsen, föreligger ett omfattande utredningsarbete på det område, varom här är fråga. Sedan 1910 års riksdag i skrivelse till Kungl. Maj:t gjorde framställning om vidtagande av åtgärder till bekämpande av den växande användningen av denaturerat brännvin som berusningsmedel, hava visserligen förändrade förhållanden i många avseenden inträtt, men dessa förhållanden torde vara av beskaffenhet att stärka kraven på en omläggning från grunden av den nuvarande lagstiftningen rörande denaturerad och i övrigt skattefri sprit. Missbruket av denaturerad sprit har, långt ifrån att minskas, betydligt ökat i samband med de restriktioner, som pålagts det till förtäring saluhållna brännvinet. Särskilt sedan tillhandahållandet av rusdrycker för förtäring ändamål från grunden omlagts och reglerats genom förordningen den 14 juni 1917 angående försäljning av rusdrycker, erfordras det, att jämväl tillhandahållandet av sprit för andra än förtäring ändamål regleras på sådant sätt, att den åsyftade effekten av den nya rusdryckslagstiftningen icke minskas eller äventyras. Ej heller bör förglömmas, att staten ur fiskalisk synpunkt har intressen att bevaka i fråga om den skattefria spritens tillhandahållande. Därjämte har emellertid användningen av skattefri sprit för olika ändamål ökat. Skall industriens intresse bliva fullt tillgodosett, torde ofta erfordras, att sprit får utlämnas utan starkare denaturering,

*Departements-
chefen
rörande be-
hovet av
en ny lag-
stiftning.*

eller med en denaturering, som ej vållar olägenheter vid spritens användning för det ändamål, varför den är avsedd. Allt detta fordrar emellertid effektiv kontroll över handeln med och användningen av den skattefria spriten. Dessutom bör särskilt tillses, att den nationalekonomiskt betydelsefulla sulfitspritindustrien sättes i tillfälle att kunna öka sin produktion.

För tillgodoseende av dessa synpunkter erfordras enligt min mening en ny lagstiftning å förevarande område. Vid uppgörande av riktlinjerna för en sådan torde man böra söka utgångspunkter i en undersökning av de förefintliga bristerna i gällande författningar.

Till en början må framhållas, att man vid utarbetandet av 1890 års författningar allt för mycket torde hava litat på denatureringens förmåga att i och för sig avskräcka från missbruk av den denaturerade spriten. Det är möjligt, att verkningarna av 1887 års lagstiftning varit så gynnsamma, att någon fara för missbruk icke ansågs föreligga, då man år 1890 samtidigt frigav användandet av med allmänt denatureringsmedel försatt sprit och nedsatte tillsatsen av metylalkohol till 1/3 av förut fastställd kvantitet. Senare tiders erfarenhet torde emellertid hava ådagalagt, att i samma mån åtkomsten av skattefri sprit underlättas, det även erfordras förbättrade denatureringsmetoder, samtidigt som kontrollen över tillhandahållandet av den skattefria spriten måste skärpas. Lagstiftningens uppgift beträffande denatureringsförfarandet måste därför bliva att för detsamma skapa former, vilka bättre kunna anpassa sig efter växlande förhållanden.

Det torde icke kunna förnekas, att 1890 års lagstiftning stadgat alltför stela former för denatureringsförfarandet. Denatureringsmedlen äro bestämda i denatureringsförordningen; ehuru denna förordning, såsom tillkommen i administrativ väg, kan av Kungl. Maj:t ändras, synes detta dock vara en allt för tung anordning.

Den nu framhållna bristen står i samband därmed, att en lämpligt organiserad övervakningsmyndighet icke finnes. Enligt 6 § av denatureringsförordningen skall tillsyn å förordningens efterlevnad utövas av erforderligt antal kontrollanter, vilka för högst ett år i sänder förordnas av kontrollstyrelsen. Enligt 15, 18 och 36 §§ i nyssnämnda förordning har kontrollstyrelsen jämväl vissa andra funktioner i avseende på denatureringskontrollen. Förordningen har emellertid väsentligen inriktat kontrollstyrelsen och övriga, som hava att taga befattning med kontrollen, på ett iakttagande av att tillverkningskatt icke restitueras för större mängd, än som blivit denaturerad, under det att förordningen icke syftar till att åstadkomma ett övervakande av, att brännvinet verkligen användes för de särskilda ändamål, för vilka restitution av skatten medgivits.

Något särskilt åliggande för kontrollstyrelsen att utöva högsta tillsynen över denatureringsförfarandet samt att ingå i prövning beträffande denatureringsmedlens lämplighet finnes sålunda icke stadgat. Kontrollstyrelsen har ej heller erhållit någon särskild personal för utövandet av dylik tillsyn eller utrustats med någon speciell sakkunskap för handläggning av frågor om denatureringsmedlen. Det saknas sålunda ett ledande och ansvarigt organ, som har till uppgift att utöva överinseendet och därvid med uppmärksamhet följa företeelserna på detta område samt efter omständigheterna vidtaga erforderliga åtgärder för tillgodoseende av lagstiftningens syfte.

Jag har nyss förut framhållit, att man tidigare alltför mycket litat på denatureringens förmåga att avskräcka från missbruk. Man synes sålunda då icke hava förutsatt, att det behövdes den ytterligare garanti, som består uti kontroll över tillhandahållandet. I 1890 års denatureringsförordning finnas endast svaga ansatser till en dylik kontroll, i trots av de i hög grad vidgade möjligheter att åtkomma denaturerad sprit, som denna lagstiftning öppnade. Visserligen meddelas tillstånd till försäljning av denaturerad sprit för högst ett kalenderår i sänder av Kungl. Maj:ts befallningshavande, och häri torde det ligga en möjlighet att ingripa mot försäljare, som sälja utan varsamhet och urskiljning. Jämväl är stadgat, att denaturerat brännvin icke må utlämnas till den, som är rusig. Därutöver finnas emellertid icke några särskilda bestämmelser rörande eller någon kontroll över försäljningen. Inköp av denaturerad sprit sker utan skriftlig rekvisition. Någon skyldighet åligger icke försäljaren att kontrollera, i vad mån de till en viss person försålda myckenheterna verkligen motsvara dennes lojala förbrukningsbehov. Då säljaren icke behöver föra särskild bok över sin försäljning, är det nästan omöjligt att bestämt fastställa, till vilka personer en abnormt stor försäljning ägt rum. Härtill kommer, att varken polismyndigheter eller nykterhetsnämnder hava befogenhet att inskrida i de fall, där försäljning av denaturerad sprit uppenbarligen föranleder missbruk. Missbruket är vidare svåråtkomligt för upptäckt av den anledning, att försäljaren icke är skyldig att å de kärl, vari spriten utlämnas, ha etiketter, som innehålla även uppgift å försäljarens firma. Detta gör, att det understundom kan vara förenat med stora svårigheter att få reda på, varifrån den missbrukade varan kommit. Någon av centralmyndighet anordnad inspektion beträffande försäljningen av denaturerad sprit hos de handlande, som därtill erhållit tillstånd, är ej heller anordnad.

Erforderligheten av närmare bestämmelser rörande försäljningen av och kontrollen över denaturerad sprit har blivit allmänt vitsordad.

Departementschefen ang. denatureringsfrågan.

Enligt såväl nykterhetskommitténs som kontrollstyrelsens förslag skall denatureringen verkställas genom kontrollstyrelsens försorg. Här emot har en ledamot inom kontrollstyrelsen anfört avvikande mening och yrkat, att denatureringsmetoder för olika ändamål skola bestämmas av Kungl. Maj:t eller eventuellt till sina huvuddrag intagas i själva förordningen. Såsom skäl härför har han anfört, att det föreslagna förfarandet skulle innebära ett stort osäkerhetstillstånd för industri och annan näring, som vore hänvisad till användningen av denaturerad sprit, emedan ändring av denatureringsmetod och denatureringsmedel ofta kunde betyda stora ekonomiska förluster. Ändringarna kunde utan tvingande orsak företagas på grund av växlande åsikter i denatureringsfrågan hos olika chefer för kontrollstyrelsen.

Såsom jag redan förut uttalat, torde de nuvarande bestämmelserna ifråga om denatureringen på grund av sin stelhet varken tillfredsställa industriens och näringarnas eller statens intressen. Att därför gå ännu längre och — genom att införa bestämmelser rörande denatureringsförfarandet i själva den ifrågasatta förordningen — göra frågan om ändringar i sagda förfarande beroende av Kungl. Maj:ts och riksdagens gemensamma beslut lärer ej böra ifrågasättas. Beträffande frågan, huruvida beslutanderätten i sådant avseende bör från Kungl. Maj:t överflyttas till en underordnad myndighet, förefaller det mig, att man genom ett sådant överflyttande bäst tillgodoser den fordran på smidighet i fråga om denatureringsförfarandet, vilken med hänsyn till vunnit erfarenhet måste uppställas. Utförandet av de direktiv, som i den föreslagna förordningen meddelats beträffande denatureringsmedlens beskaffenhet, är emellertid en viktig och grannliga uppgift. Under erinran härom har nykterhetskommittén framhållit, att det gäller att bringa denatureringsmetoderna till allt större mångsidighet och fulländning, och att ingen möda får lämnas ospard i arbetet på att för detta ändamål utfinna nya metoder och utvägar. Med hänsyn härtill anser kommittén det önskvärt, att kontrollstyrelsen, vilken enligt kommitténs mening borde tillerkännas beslutanderätt i fråga om denatureringsmedlen, för sådant ändamål ägde förfoga över dels ett vederbörligen utrustat laboratorium, dels ock erforderlig kemisk-teknisk sakkunskap. Kommittén anför vidare:

»Kontakt med teknik och industri är här av nöden. På detta sätt bör för varje särskilt förbrukningsändamål kunna fastställas just den

denaturering, som bäst förenar effektivitet med ändamålsenlighet. Å kontrollstyrelsens laboratorium bör även då och då företagas stickprov för utrönande, huruvida renaturering ägt rum. Kommittén har tänkt sig, att i det kontrollråd, som numera står till kontrollstyrelsens förfogande, även skulle finnas fackmän på det kemisk-tekniska området ävensom representanter för den industri, som här är intresserad.»

Jag ansluter mig till kommitténs uppfattning, att frågan om denatureringsmedlen icke bör i första hand prövas av Kungl. Maj:t. Ett intimt samarbete med teknik och industri i fråga om denatureringsmedlen är nämligen en ovillkorlig förutsättning för att, å ena sidan, industriens och näringarnas behöriga intressen skola bli tillgodosedda, och, å andra sidan, tillräcklig säkerhet mot den denaturerade spritens missbruk till förtäring kunna ernås. Lämpligen synes beslutanderätten i fråga om denatureringsmedlen böra överlämnas åt kontrollstyrelsen. Vad angår det av reservanten i kontrollstyrelsen befarade osäkerhetstillstånd, som för industri och näringar skulle uppkomma därav, att ändringar i denatureringsmetoden utan tvingande orsak företoges på grund av växlande åsikter i denatureringsfrågan hos olika chefer för kontrollstyrelsen, synes mig denna farhåga icke vara grundad. Givet är, att hos vem avgörandet än lägges, ändringar i meddelade bestämmelser till följd av växlande åsikter icke äro uteslutna, men någon anledning finnes icke att antaga, att kontrollstyrelsens förslag skulle ur denna synpunkt innebära otillräcklig trygghet.

Ett genomförande av det framlagda förslaget kommer att innebära en centralisering av själva denatureringen. I allmänhet torde denatureringen av sulfitsprit komma att äga rum under tillsyn av kontrollörerna vid sulfitspritfabrikerna. Det är emellertid icke uteslutet, att denatureringen av denna sprit kan äga rum jämväl å andra orter. På grund av denatureringens centralisering är det möjligt att anordna denatureringen och distribueringen på sådant sätt, att omkostnaderna med hänsyn till frakt och övriga omständigheter bli de lägsta möjliga. Arvoden till denatureringskontrollanter och denatureringsvitnen, vilka hittills bestritts av sjunde huvudtitelns ordinarie förslagsanslag för kontroll å tillverkningsavgifter, och som för år 1915 uppgått till sammanlagt 20,394 kronor 62 öre, böra med den anordning av handeln med skattefri sprit, som jag har för avsikt att föreslå, kunna besparas statsverket.

Jag skall härefter övergå till en närmare redogörelse för sulfitspritfrågan och dess samband med den föreslagna nya lagstiftningen angående handel med skattefri sprit.

Sulfitsprit-
frågan.

Sulfitsprit-
fabrikatio-
nens upp-
komst.

Det brännvin, som tidigare tillverkats i Sverige, vare sig till förtäring eller för andra ändamål, har framställts uteslutande av säd, potatis, melass, betor eller andra jordfrukter, manioka, tapioka m. m.; under slutet av 1860-talet framställdes även brännvin ur lavar. Under det första årtiondet av 1900-talet började tekniken inrikta sig på att utfinna medel för tillgodogörandet av den avfallslut, som uppstår vid sulfitecellulosafabrikerna. Man fann snart, att med god ekonomi kunde framställas brännvin ur denna avfallslut. Praktiska försök i stor skala ägde rum under loppet av år 1909 vid den Stora Kopparbergs bergslags aktiebolag tillhöriga sulfitecellulosafabriken vid Skutskär och erhöles ett gynnsamt förlopp. Rätten till uppfinningen förvärvades av aktiebolaget Ethyl, som i en till Kungl. Maj:t ställd skrift meddelade, att det vore bolaget mening att till Sveriges olika sulfitefabriker försälja rätten att vid deras respektive anläggningar tillgodogöra sig densamma. På grund av de särskilda förhållanden, under vilka tillverkningen och försäljningen av den enligt berörda uppfinning framställda spriten vore avsedda att äga rum, vore emellertid de dåvarande bestämmelserna angående tillverkning av brännvin otillräckliga och delvis olämpliga. Bolaget gjorde därför framställning om vissa ändringar i gällande brännvinslagstiftning och anförde till stöd härför följande:

Med hänsyn till gällande restriktioner för brännvinstillverkningen och de intressen, som vore knutna vid denna tillverkning och måhända kunde äventyras genom den överproduktion, som uppstode, om den av Sveriges samtliga sulfitefabriker tillverkade spriten — beräknad till 30,000,000 liter à 90 % alkohol — kastades ut på den inhemska marknaden, hade det syntts bolaget nödigt att tillsvidare göra anordningar för export av den vid sulfitefabrikerna tillverkade spriten, som ej lämpligen borde denatureras eller användas för tekniska ändamål inom landet. I sådant avseende hade bolaget för avsikt att vid överlåtandet av tillverkningslicensen till de särskilda fabriken upptälla som villkor, att fabriken skulle förbinda sig att till ett tillämnat bolag, aktiebolaget spritexport, överlåta försäljningen av hela dess tillverkning enligt sagda metod. Genom ett sådant gemensamt försäljningsbolag, i vilket det vore meningen, att de sammanslutna tillverkarna ensamma skulle vara aktieägare, vunnas en viss möjlighet att reglera marknaden. Beträffande grunderna för försäljningsbolagets verksamhet, vore det meningen, att varje fabrik skulle en gång i veckan till bolaget insända rapport angående storleken av sin ineliggande tillverkning destillerad sprit, varefter bolaget, då tillräckligt stor kvantitet samlats och förhållandena i övrigt det tillåte, skulle försälja spriten för export i närmast belägna svenska hamn.

Sedan kontrollstyrelsen avgivit utlåtande över aktiebolaget Ethyls framställning, avlät Kungl. Maj:t till 1910 års riksdag proposition (nr 140) med förslag till förordning angående ändrad lydelse av 2, 12, 13 och 21 §§ i förordningen angående tillverkning av brännvin den 11 oktober 1907. Enligt nämnda förslag skulle, bland annat, vid bränneri, där allt det tillverkade brännvinet gjordes till förtäring obrukbart (denaturerades) eller utfördes ur riket, brännvinstillverkning få äga rum jämväl under den del av året, då brännvinstillverkning i allmänhet icke vore tillåten. Sedan riksdagen antagit det framlagda förslaget, utfärdades den 12 september 1910 författning i ämnet.

Emellertid uppfylldes icke de högt ställda förväntningarna på en snabb utveckling av sulfitspritindustrien. Den år 1909 igångsatta sulfitspritfabriken vid Skutskär efterföljdes tvenne år senare av fabriker vid Kvarnsveden och Bergvik, men därmed upphörde för åtskilliga år anläggningen av nya fabriker för ifrågavarande ändamål. De tre nämnda fabriker hade tillsammans en årlig tillverkningskapacitet på omkring 5 miljoner liter brännvin à 50 procent.

Det förhållandet, att tillverkningen av sulfitsprit icke fick den omfattning, man hade förväntat, berördes i en vid 1914 års första riksdag inom andra kammaren väckt motion (nr 71), i vilken utblivandet av det väntade uppsvinget inom den nya tillverkningen förklarades bero, bland annat, på vissa för sulfitspritindustrien mindre väl lämpade föreskrifter i gällande brännvinstillverkningsförordning, som förbjöde tillverkning av sprit hela året om, så framt ej hela tillverkningen denaturerades eller exporterades. I anslutning härtill ifrågasatte motionären, att sulfitspritfabriker skulle få rätt att tillverka en begränsad mängd brännvin för förtäringssändamål för att genom det härför erhållna högre priset kunna erhålla möjlighet att sälja motorsprit till verkligt konkurrenskraftiga priser. Denna motion utmynnade i en hemställan, att riksdagen ville i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla om utredning, huruvida och under vilka villkor de hinder, som förefunnes i gällande brännvinslagstiftning och övriga dithörande bestämmelser mot ett vidsträcktare tillgodogörande av sulfitindustriens avfallsprodukter för sprittillverkning, kunde undanröjas eller mildras. Jämväl en annan ledamot av riksdagens andra kammare hade väckt motion i liknande syfte. Ingendera motionen hann slutbehandlas vid 1914 års tidigare riksdag. Båda motionerna förnyades vid den senare riksdagen samma år.

Bevillningsutskottet anförde i huvudsak följande: Ifrågavarande

Motioner i sulfitspritfrågan vid 1914 års riksdagar.

spörsmål vore otvivelaktigt av stor nationalekonomisk räckvidd och förtjänt av en tillfredsställande och snar lösning. Emellertid hade utskottet inhämtat, att åtgärder för frågans utredning redan blivit å vederbörligt håll vidtagna. Kommerskollegium, som tagit initiativ härutinnan, hade i skrivelse till Kungl. Maj:t den 22 april 1914 anmält sin avsikt att verkställa en utredning rörande de åtgärder, som lämpligen kunde från statens sida vidtagas för främjande av sulfitspritindustrien, samt begärt bemyndigande att tillkalla sakkunniga för frågans utredning. Det begärda bemyndigandet hade lämnats och sakkunniga i enlighet därmed tillkallats. Av kollegii berörda skrivelse framginge, att kollegium åsyftade en allsidig och ingående undersökning, som motsvarade vad motionärerna i sådant avseende syntes hava önskat. Utskottet funne under dessa förhållanden motionärernas syfte redan vara tillgodosett, varför en ytterligare framställning i ämnet vore obehörlig.

I enlighet med utskottets hemställan beslöt riksdagen, att motionerna icke skulle föranleda till någon riksdagens åtgärd.

Kommers-
kollegii
utredning
den 21 april
1915.

I sin förenämnda, den 22 april 1914 dagtecknade skrivelse till Kungl. Maj:t hade kommerskollegium anfört, bland annat, att sulfitspritindustriens utveckling vore av den betydelse för landet, att man från statens sida hade all anledning att ägna uppmärksamhet åt denna angelägenhet. Kollegium hade därför ansett sig böra upptaga frågan till prövning i syfte att utreda, genom vilka åtgärder från statens sida denna industri kunde främjas, och särskilt på vad sätt sulfitspriten såsom motorbränsle kunde skyddas mot den överväldigande konkurrens, som utan sådant skydd kunde förväntas från de mäktiga ekonomiska intressen, som stode bakom bensinhandeln.

Med skrivelse den 21 april 1915 avlämnade kollegium till Kungl. Maj:t de i ärendet verkställda utredningarna ävensom förslag till dels förordning om ändrad lydelse av vissa §§ i denatureringsförordningen, dels ock kungörelse, innefattande föreskrifter om förvaring av med bensol denaturerad sprit. Tillika föreslog kommerskollegium viss tull å petroleumbensin och gasolin.

De ifrågakvarande utredningarna innefattade dels en av ingenjören C. A. Stålnacke utarbetad framställning angående sulfitsprittillverkningens teknik, ekonomi och framtidsutsikter, dels en av ingenjören, numera professorn C. E. L. Hubendick lämnad redogörelse för sulfitsprits användbarhet såsom bränsle för motorer samt vid uppvärmning och belysning. Av ingenjör Stålnackes framställning inhämtas, bland annat, att ett allmänt införande av sulfitsprittfabrikation vid landets nuvarande

sulfitfabriker skulle medföra en årsproduktion av 26,000,000 liter 100-procentig sprit, samt att spriten skulle kunna framställas för en kostnad av i medeltal 18.5 öre per liter 100-procentig vara.

För egen del anförde collegium beträffande sulfitspritfabrikationens betydelse, bland annat, följande:

»Den avfallslut, som erhålles vid sulfitfabrikerna, har av ålder pläгат utsläppas i närliggande sjöar eller vattendrag. Därvid har det emellertid visat sig, att denna lut på grund av sin halt av svavelsyrlighet och andra beståndsdelar förorenat vattnet och särskilt skadligt inverkat på fisket. Avfallslutens oskadliggörande har därför under de senaste åren stått på dagordningen. Visserligen torde man icke våga påstå, att man genom den neutralisering och jäsning, som luten vid spritframställningen undergår, fullständigt avlägsnat dess skadliga inverkan, då den från sulfitspritfabrikerna utsläppta dranken icke heller lär vara utan inverkan på vattnet och därmed på fisket. Collegium har emellertid anledning antaga, att spritens utvinnande av avfallsluten utgör endast ett första steg för lösande av problemet om nyttiggörande av största delen av de i luten ingående organiska ämnena, och att sålunda inom överskådlig tid nyssberörda vattenförening från sulfitfabrikerna skall upphöra.»

Sedan collegium erinrat om, att sulfitspritfabrikationen icke utvecklats, framhöll collegium, att de huvudsakligaste hindren härför vore att finna dels i förhållandena på den inhemska spritmarknaden, dels i priset på bensin och den hotande konkurrensen från de mäktiga intressen, som kontrollera handeln med den sistnämnda varan. I anslutning härtil anförde collegium:

»Vad först beträffar förhållandena på den inhemska spritmarknaden, förtjänar det framhållas, att sulfitsprit vid sin försäljning såsom bränsle eller för kemiskt-tekniska ändamål har att konkurrera med den denaturerade sprit, som framställes av potatis, säd eller dylikt, och som härnedan för korthetens skull benämnas potatissprit. Då tillverkarna av potatissprit försälja huvuddelen av sin produktion för konsumtion såsom dricksprit och i allmänhet denaturera endast den vid tillverkningen fallande sekundaspriten, ligger det nära till hands att befara, att under vissa förhållanden tillverkarna av potatissprit skulle finna anledning att försälja den denaturerade sekundaspriten till underpris och täcka den därvid uppkommande förlusten genom en proportionsvis ringa prisförhöjning å sin huvudtillverkning, drickspriten. Risker för en sådan prispolitik synes givetvis bliva större i det fall, att genom särskilda statsåtgärder, exempelvis åsättandet av tull å bensin, användningen av sprit såsom motorbränsle bleve möjliggjord och samtidigt genom en strängare nykterhetslagstiftning konsumtionen av dricksprit minskades. Collegium har icke haft tillfälle undersöka, om farhågorna för en sådan konkurrens hava varit grundade, men det torde vara otvivelaktigt, att desamma verkat hämmande på vissa planer å anläggandet av sulfitspritfabriker.»

Kollegium ställde sig avvisande till det i den förut nämnda motionen vid 1914 års första riksdag framställda förslaget, att sulfitspritfabrikerna

för att bli konkurrenskraftiga på motorspritens område skulle beredas möjlighet att utan avbrott i fabrikationen tillverka och försälja brännvin för förtäringssändamål. Kollegium anförde därefter:

»Vid överbägandet av de åtgärder, som kunde vidtagas, för att skänka nödig stadga åt sulfitspritindustriens utvecklingssträvanden, har kollegium därför gått ut från den huvudprincipen, att tillverkningen och försäljningen av denaturerad sprit för motordrift och andra tekniska ändamål borde, så långt detta vore möjligt, reserveras åt sulfitsprittfabrikerna, under det dricksprittillverkningen borde förbehållas potatisbrännerierna, och att sålunda de åtgärder, som från statsmakternas sida borde vidtagas, skulle i huvudsak gå ut på att förekomma konkurrens mellan dessa båda grupper av sprittillverkare.

En utväg för att nå detta mål, vilken varit föremål för kollegii överbägande, har varit att genom härför avpassade lagbestämmelser koncentrera hela försäljningen av sulfitsprit i ett affärsföretag, vilket samtidigt från potatissprittfabrikerna skulle till visst fastställt pris övertaga deras tillverkning av denaturerad sprit. Därigenom skulle all konkurrens i denaturerad sprit förebyggas såväl sulfittfabrikerna emellan som också mellan sulfittfabrikerna och de nuvarande sprittfabrikerna. Av hänsyn till de allmänna skäl, som kunna anföras mot att utan tvingande nödvändighet skapa ett monopol på det industriella området och därigenom binda affärslivet i dess fria utveckling, har kollegium emellertid för sin del överbegivit detta förslag.»

Till skyddande av sulfitspriten mot konkurrens från brännoljaernas sida föreslog kollegium, såsom ovan antytts, införande av tull å petroleumbensin och gasolin med 20 öre för kilogram.

I de förut omnämnda betänkanden, som avgivits av nykterhetskommittén den 31 januari 1916 och av kontrollstyrelsen den 5 mars 1917, hade sulfitsprittfrågan jämväl varit föremål för särskild uppmärksamhet.

Kommerskollegii utlåtande den 27 augusti 1917.

Genom remiss den 19 mars 1917 överlämnades samtliga handlingar i ärendet till kommerskollegium, som anbefalldes att avgiva utlåtande över de utlåtanden, förslag och framställningar, som vid olika tillfällen gjorts rörande frågan om åtgärder för sulfitspritindustriens befrämjande och ordnandet av handeln med den skattefria spriten, samt därvid särskilt taga under överbägande, huruvida det föreslagna statsmonopolet å handeln med viss sprit lämpligen kunde genomföras utan införande i samband därmed av statsmonopol eller annan dylik anordning i fråga om importen av brännolja. I anledning av remissen infordrade kollegium yttranden från handelskamrarna samt från åtskilliga andra intresse-sammanslutningar.

I det stora flertalet av dessa yttranden har införandet av ett statsmonopol bestämt avstyrkts. Blott en handelskammare har lämnat ett direkt tillstyrkande. De viktigaste framhållna synpunkterna hava upp-

tagits av kommerskollegium. Jag anser mig därför icke böra här lämna en redogörelse i detalj för innehållet i berörda yttranden utan hänvisar i sådant avseende till en av kommerskollegium gjord sammanställning, vilken blivit särskilt tryckt tillsammans med kollegii den 27 augusti 1917 avgivna utlåtande i saken.

I detta utlåtande avstyrkte kollegium nykterhetskommitténs och kontrollstyrelsens förslag om införande av monopol å tillhandahållandet av skattefri sprit och kontrollstyrelsens förslag beträffande monopol å handeln med brännolja. Till de synpunkter, kollegium därvid framhöll, skall jag senare återkomma. Kollegium, som vidhöll sitt den 21 april 1915 avgivna förslag, hemställde om utfärdande av *dels* en förordning om ändrad lydelse av vissa paragrafer i denatureringsförordningen, *dels* en kungörelse, innefattande föreskrifter om förvaring av med bensol denaturerad sprit, *dels ock* vissa kontrollbestämmelser till förekommande av missbruk av skattefri sprit såsom berusningsmedel.

Enligt kommerskollegii förslag skall rätten att mot återbekommande av tillverkningskatt denaturera brännvin utvidgas till nya grupper; sålunda skall dylik rätt tillkomma såväl föreståndare för apotek för rörelsens behov som sådan för pålitlighet känd person, som med intyg från kollegium styrker, att han för vetenskapligt, tekniskt, industriellt eller likartat ändamål behöver tillgång till denaturerad sprit och för berörda ändamål icke kan använda sig av den i handeln allmänt förekommande. Däremot skall enligt kollegii förslag handelsidkares hittillsvarande rätt att låta denaturera brännvin upphöra. Vill brännvinstillverkare denaturera vid bränneriet tillverkat brännvin, skall han hos Kungl. Maj:t söka tillstånd därtill och därvid foga uppgift om den mängd, han för närmaste kalenderår ämnar låta denaturera; därefter åligger det honom att varje år sist före september månads utgång till Kungl. Maj:t ingiva motsvarande uppgift för det näst följande året. Kungl. Maj:t fastställer, sedan kommerskollegium och kontrollstyrelsen blivit i ärendet hörda, den mängd, som för varje år må med tillgodonjutande av skattefrihet denatureras vid bränneriet. Denna föreskrift skall äga motsvarande tillämpning i fråga om rätten att med återbekommande av tillverkningskatten vid reningsverk denaturera brännvin. Däremot skall bestämmelsen icke äga tillämpning för anläggning, där sprit tillverkas i samband med framställning av sulfitcellulosa. Vid sistnämnda slags anläggning må denaturering äga rum genom en tillsats av 10 procent bensol.

Kort tid efter det kommerskollegium avgivit sitt utlåtande, anmälde dåvarande chefen för finansdepartementet, statsrådet Charleson, för Kungl.

Departementetschefen.
den 26 sept
1917.

Maj:ten de i ärendet avgivna, här ovan refererade förslagen. Enligt ett på sin tid publicerat utdrag ur protokollet över finansärenden för den 25 september 1917 anförde han därvid, att han föranletts till nyssberörda anmälan av den trängande nödvändigheten att inför den alltmera hotande bristen på flytande bränsle söka, såvitt på staten ankomme, få en omedelbar lösning av vad man i korthet kunde beteckna såsom sulfitspritfrågan. Samtliga förslagen sammanhängde direkt med denna fråga. Av de föreliggande förslagen fordrade de, som förutsatte statsmonopol i en eller annan form, riksdagens medverkan för sin lösning. Därigenom vore det uteslutet att med fullföljande av något av dessa förslag kunna åvägabringa omedelbara åtgärder från statens sida för befordrande av sulfitspritproduktionen i landet. Enligt departementschefens mening kunde emellertid icke sulfitspritproduktionens befordrande mera verksamt ernås på de vägar, som monopolförslagen anvisade. Det förhandenvarande materialet av uttalanden från representativa sammanslutningar inom näringslivet rörande dessa förslag gäve nämligen det helhetsintrycket, att förslagen snarare vore ägnade att motverka än befordra nämnda produktion. Under sådana förhållanden hade det gällt att undersöka, huruvida monopolet vore påkallat av andra och högre samhällsintressen än det, varom då vore fråga. I de förevarande förslagen inginge monopolet såsom ett led i den kontroll över handeln med skattefri sprit, som avsåge att förebygga missbruk därav. Denna kontroll syntes emellertid lika verksamt kunna åstadkommas utan monopol som med sådant. I varje fall hade departementschefen av den förebragta motiveringen icke blivit övertygad därom, att en monopolanordning i och för kontrollen hade någon väsentlig betydelse. Oavsett dessa synpunkter hade departementschefen vid avstyrkandet av statsmonopolförslagen låtit bestämma sig av den uppfattningen, att statsmonopol i regel icke borde tillgripas i andra fall, än där fiskaliska intressen påkallade dess genomförande. Även om icke sådant intresse vid monopolets införande föreläge, skulle i allt fall ett monopol i sig själf, såsom uteslutande konkurrens, innebära en fara eller frestelse till en prisförhöjning, som naturligtvis från statens sida icke borde befordras annat än då synnerligen vägande skäl förefunnes. Å andra sidan syntes, trots nämnda förhållande, den enskilde producenten icke i ett statsmonopol kunna för egen räkning se en sådan prisgaranti, att stimulansen till ökad produktion bleve lika stor som vid fri handel. De betänkligheter, som gjorde sig gällande, bleve så mycket mera vägande, som fråga vore om en nödvändighetsartikel, det flytande bränslet. Då därtill komme, att prisförhållandena å detta bränsle vore sådana, att utan statens mellankomst produktionen av sulfitsprit komme att stimuleras, blott en bestämd ordning för distribu-

tionen föreläge, vore det tydligt, att uppskov med sulfitspritfrågans slutliga ordnande från statens sida icke behövde eller borde äga rum på grund av dess ifrågasatta samband med statsmonopol på skattefri sprit. Enligt departementschefens mening kunde de av kommerskollegium avgivna förslagen tjäna som huvudsakligt underlag för omedelbart reglerande av ifrågavarande angelägenhet. Förslaget syntes innefatta nöjaktiga garantier mot, att vid återgång till normala förhållanden sulfitspritproduktionen äventyrades genom en övermäktig konkurrens från andra inhemska spritsorter, och gäve genom sitt förordande i det väsentliga av kontrollstyrelsens förslag till kontrollbestämmelser till förekommande av missbruk av denaturerad sprit ett antagligt uppslag till ordnande av den synnerligen angelägna kontrollen härutinnan. Departementschefen hemställde därför om utfärdande av *dels* förordning om ändrad lydelse av § 1 mom. 2 samt §§ 2—5 och 9 i förordningen den 10 oktober 1890 angående denaturering av brännvin och *dels* kungörelse angående försäljning av motorsprit. Kungl. Maj:t biföll denna hemställan. Författningar i ämnet utfärdades den 25 september 1917 och trädde i kraft den 1 november samma år; dock skulle de nya bestämmelserna i § 2 mom. 1 av denatureringsförordningen ej äga tillämpning förrän den 1 oktober 1918.

1917 års författningar angående motorsprit och skydd för sulfitsprittfabrikationen.

I förordningen rörande ändrad lydelse av vissa paragrafer i denatureringsförordningen upptogs kommerskollegii förslag av den 21 april 1915 såtillvida, att denatureringen av annan sprit än sulfitsprit begränsades till vissa årligen av Kungl. Maj:t fastställda kvantiteter, ävensom att denaturering enbart med bensin och bensol medgavs vid sulfitsprittfabrikerna. Jämväl upphävdes handelsidkares hittillsvarande befogenhet att efter erhållet tillstånd låta denaturera brännvin. Kungörelsen angående försäljning av motorsprit är i huvudsak lika med kontrollstyrelsens förslag till försäljningsbestämmelser, men begränsas, såsom rubriken giver vid handen, till försäljningen av motorsprit.

Innan jag härefter övergår att närmare redogöra för monopolfrågan, torde till densammats belysande böra lämnas en redogörelse för användningen av denaturerat brännvin och för sulfittfabrikationens nuvarande läge.

Redogörelse för användningen av denaturerat brännvin.

Under år 1888 eller det första år, då denaturering av brännvin mot återbekommande av tillverkningskatt var medgiven, denaturerades omkring 700,000 liter brännvin à 50 procent. Mängden denaturerat brännvin steg därefter för varje år. År 1900 denaturerades omkring 2,700,000 liter, år 1910 nära 5,000,000 liter, år 1915 omkring 6,200,000 liter, år 1916 nära 7,500,000 liter samt år 1917 6,550,000 liter, allt à

50 procent. I förenämnda kvantiteter är jämväl inbegripet det skattefria odenaturerade brännvin, som använts vid statens krutbruk och ammunitionsfabriker. Denaturerad sprit torde emellertid icke här i landet hava fått samma stora användning för tekniska ändamål som i vissa andra länder — förbrukningen av teknisk sprit å ungefär 90 procent uppgick år 1911/12 pr invånare i Tyskland till 2, i Frankrike till 1.8, men i Sverige endast till 0.6 liter.

Den denaturerade spriten har, räknat efter normalstyrka i liter, under nedan angivna år förbrukats för följande ändamål, nämligen:

År	Veten- skapligt bruk	Sjukhus	Ättiks- fabriker	Kem.-tekn. fabrikation	Färg- och fernissa	Allmän försäljning	Motordrift	Järnvägs- drift
1908	19,513.2	33,726.6	308,151.9	167,238.6	377,890.6	3,269,076.4	—	—
1909	20,400.4	34,308.1	300,383.0	208,817.0	463,674.0	3,303,510.7	—	—
1910	18,955.4	46,646.0	289,099.5	234,700.2	444,121.0	3,529,012.0	—	—
1911	15,333.0	42,036.9	289,321.2	338,853.3	349,528.8	4,654,929.3	—	—
1912	18,386.7	56,356.5	296,515.2	349,784.6	308,203.8	5,550,191.2	—	—
1913	16,792.3	56,127.2	300,926.7	360,381.3	231,731.5	4,462,322.4	—	—
1914	19,213.5	53,257.0	307,727.1	456,889.2	161,686.4	5,368,117.8	183,270.4	—
1915	21,650.9	58,564.5	309,098.5	418,506.4	130,772.9	6,112,586.7	95,470.8	—
1916	19,715.3	58,995.8	341,667.0	731,943.3	119,544.1	4,521,607.1	662,300.4	279,569.4
1917	18,533.3	52,858.8	369,048.1	573,006.9	57,606.6	3,720,164.2	1,058,380.5	237,617.1

Härtill kommer den skattefria, odenaturerade sprit, som använts vid statens krutbruk och ammunitionsfabriker.

*Sulfit-sprit-
fabrikationens
nuvarande
läge.*

Sulfit-sprit tillverkas för närvarande vid fyra fabriker, nämligen vid Skutskär, Kvarnsveden och Bergvik, å vilka platser fabrikationen satts i gång under åren 1909—1911, samt vid Göta, där tillverkningen pågått sedan början av år 1917. Tillverkningskapaciteten vid dessa fabriker är 4,000,000 liter 95-procentig sprit, men uppgick tillverkningen under tillverkningsåret 1916—1917 endast till 2,602,382 liter 95-procentig sprit. Under uppförande äro vidare fabriker vid Svartvik, Ström, Skoghall och Konga, vid vilka under den närmaste framtiden fabrikationen torde komma att igångsättas. Tillverkningskapaciteten vid de tre förstnämnda har beräknats till sammanlagt 2,200,000 liter 95-procentig sprit. Ytterligare fabriker äro under anläggning vid Vifsta varv, Kramfors, Nyhamn, Vallvik, Iggesund, Karskär och Essvik, men torde iordningställandet av dessa vara förenat med betydande svårigheter på grund av rådande materialbrist. Fabriker antagas dock komma att bli färdiga under innevarande år.

Under det att enighet i allmänhet kan sägas råda om behövligheten av att införa kontrollbestämmelser rörande försäljningen av skattefri sprit, hava meningarna gått skarpt isår i fråga om sättet för tillhandahållandet av denna sprit. Det kan ju synas, som om bristerna i lagstiftningen beträffande den skattefria spritens tillhandahållande skulle vara väsentligen avhjälpda därmed, att dels denatureringsförfarandet omlades till större smidighet och anpassningsmöjlighet efter växlande förhållanden, dels försäljningskontroll och försäljningsinspektion åstadkommes. Enligt nykterhetskommitténs mening är emellertid detta icke tillräckligt. Kommittén har sålunda framhållit, att det icke är nog med att lägga denatureringen och kontrollen över denatureringen i samma hand. »Skall man här vinna», anför nykterhetskommittén, »vad man åsyftar, d. v. s. en garanti för att sprit, vid vars tillhandahållande lagen knyter denatureringsvillkor, icke tillhandahållas utan att sagda villkor uppfyllts, måste uppenbarligen all den sprit, för vars tillhandahållande denaturering är lagstadgad, vara för behörig uppsikt åtkomlig. Detta åter innebär, att den på samma gång denaturerande och kontrollerande myndigheten måste ha ett fast grepp om all handel med sprit, som hör under dess kontroll. Men för att detta mål skall kunna uppnås och den krävda kontrollen effektivt kunna utövas, torde icke blott *denatureringen* utan även *tillhandahållandet* böra läggas, där *kontrollerandet* ligger. Ett organ, som representerar enheten av denaturering, försäljning och kontroll, skulle säkerligen bäst tillgodose, vad man här åsyftar.»

I anslutning till denna tankegång utvecklar nykterhetskommittén vidare sin uppfattning om ett sprithandelsmonopols förutsättningar och uppgifter. Under erinran att grundsatserna för 1887 års lagstiftning, nämligen att garantierna skulle byggas på denaturering och kontroll, alltså ägde sin fulla giltighet, samt att kommittén endast utfört dessa grundsatser med hänsyn till nyuppkomna krav och haft till ögonmärke att härigenom avhjälpa bristerna i gällande lagstiftning, framhåller kommittén, att monopoliseringen av den skattefria spritens tillhandahållande för kommittén endast varit en naturlig konsekvens av de i föregående lagstiftning givna förutsättningar. Därför vore enligt kommitténs mening denna monopolisering så långt ifrån ett avsteg från förut följd princip, att den tvärtom vore att beteckna såsom ett med hänsyn till nya krav och önskemål praktiskt utförande av ifrågavarande princip. Enär denatureringskravet, ställt såsom ett statsmakternas villkor för skattefrihet, innebure krav på nödig tillsyn över villkorets uppfyllande samt detta krav åter ledde till krav på sådant tillhandahållande av den denaturerade

Monopol-
frågan.

Nykterhets-
kommitténs
ställning och
motiv.

spriten, att inga okontrollerade kanaler kunde göra kontrollen ineffektiv, bleve monopoliseringen här en principiell konsekvens, icke ett principiellt avsteg. Kommittén anför i anslutning härtill vidare:

»Såsom av det föregående framgår, är kommitténs förslag att monopolisera den skattefria spriten huvudsakligen motiverat ur kontroll- och nykterhetssynpunkt. Monopolet är här sålunda icke betingat av något statens inkomstbehov. Huvudsyftet är i varje fall icke att göra handeln med skattefri sprit till en statens inkomstkälla. För kommittén har det telt sig som en behjärtansvärd angelägenhet att i detta stycke fullfölja den hittillsvarande lagstiftningens strävan att bereda tillgång till en prisbillig sprit för andra ändamål än förtäring. För vinnande av detta mål fordras ett reglerande av priset även hos mellanhänderna. Men förutsättningen för förverkligandet härav har kommittén funnit ligga i monopolisering. Genom monopoliseringen vinnes nämligen icke bara ett centraliserat och ändamålsenligt kontrollsystem, det vinnes också en beaktansvärd möjlighet att låta allmänheten komma i åtnjutande av varan utan de pålägg, som ett okontrollerat mellanhandssystem naturligt nog vällar. Den tillhandahållande, denaturerande och kontrollerande myndigheten blir här jämväl den prissättande. Återförsäljarnas vinst blir fastställd efter enhetliga principer, och i den mån inköpspriset ställer sig billigt, i samma mån blir även återförsäljningspriset billigt. Kommittén har nämligen gått ut ifrån, att monolets försäljningspris så avväges, att det endast täcker omkostnaderna och att återförsäljare beredes endast en skälig vinst.

Även ur den konsumerande allmänhetens ekonomiska synpunkt måste sålunda monopoliseringen av den skattefria spriten vara önskvärd.

Samtidigt vill kommittén framhålla, att det föreslagna monolet ej utesluter möjligheten att beskatta till exempel en lyxindustri, som för sin fabrikation behöver sprit.

I samband härmed kan det vara påkallat att fästa uppmärksamheten på även en annan omständighet, som sammanhänger med monopolstyrelsens karaktär att jämväl vara den centrala myndigheten för denatureringsväsendet.

Det ligger själfallet i fabrikantens intresse att få den sprit, han behöver för sina fabrikats framställande, så billigt som möjligt. Kan han för ett visst fabrikats framställande betjäna sig av skattefri sprit i stället för skattelagd, så innebär ju detta, att han får sin råvara billigare och därigenom sättes i stånd att tillhandahålla sitt fabrikat för lägre pris. I den mån fabrikket fyller ett mera allmänt behov, tillgodoses genom den stora prisbilligheten ett allmänt intresse. Men frågan, huruvida han i det särskilda fallet kan eller icke kan begagna sig av skattefri sprit, sammanhänger uppenbarligen med frågan om möjligheten att så denaturera spriten, att fabrikkets karaktär och allmänna beskaffenhet blir den åsyftade. Härför kräves förhandenvaron av mångsidiga och fulländade denatureringsmetoder. Kan en ur fabrikkets synpunkt tillfredsställande denaturering åstadkommas, så är därmed fabrikkanten befriad från tvånget att begagna skattelagd sprit. Men utan ett målmedvetet främjande av denatureringsväsendets utveckling kan en slik mångsidighet och fulländning i denatureringsmetoder icke vinnas. Kommittén har alltså ansett, att möjligheten för vår tekniska industri att betjäna sig av skattefri sprit direkt främjas genom anordnande av en institution, bland vars

uppgifter även ingår uppgiften att genom fortgående experiment erhålla allt bättre och mångsidigare denatureringsmetoder.»

Kommittén framhåller därefter, att det särskilt är *sulfitspriten*, som kommittén genom monopoliseringen velat bereda en tryggad marknad. Vårt lands storartade sulfitindustri hade i sulfitsprittfabrikationen fått ett komplement av stor nationalekonomisk betydelse, och möjligheterna att utnyttja den vid sulfitmassfabrikationen uppkommande sulfitluten till framställande av sprit vore lovande. Kommittén erinrar därefter om den förefintliga konkurrensen mellan potatissprit och sulfitsprit. Även om ett minskande av potatissprits användning för andra ändamål än förtäring innebure en reducering av jordbrukets avsättning utöver avsättningen till förtäringssprits framställning, syntes det emellertid kommittén, att användande av sulfitlut i stället för näringsmedel vid framställande av sprit vore ett rationellt hushållande med nationalekonomiska värden. Ett utsträckande av sulfitsprits användning till så många andra ändamål än förtäring som möjligt skulle därför ur nationalekonomisk synpunkt vara eftersträfvansvärt, och ur dessa synpunkter syntes lämpligt, att sulfitsprit tillhandahölles till andra förbrukningsändamål än förtäring, i den mån sådan sprit finnes att tillgå och vore användbar. Dock borde, enligt kommitténs mening, av monopolorganet alltid upphandlas så mycket potatissprit, som motsvarade den vid reningen av brännvin uppkomna mängden sekunda sprit. Då genom monopoliseringen hela spritmarknaden skulle kunna överblickas och möjlighet erhållas att efter beräkning av tillgång och efterfrågan företaga den rationella avvägningen mellan sulfitsprit och potatissprit, syntes monopoliseringen ägnad att bereda landets sulfitspritindustri en tryggad avsättningsmöjlighet. Kommittén anförde därefter:

»Från sulfitsprittfabrikanternas sida skulle måhända den invändningen kunna göras, att monopoliseringen begränsar tillverkarens vinstmöjligheter och därigenom dämpar lusten att anlägga sulfitsprittfabriker. Hänsynen till fördelen av en mera tryggad avsättningsmarknad torde emellertid kunna bidra till att skingra dessa betänkligheter. Och kommittén vill även framhålla, att sulfitsprittfabrikanterna, som ju enligt kommitténs förslag skola representeras vid prissättningen av den av dem sålda varan, torde kunna påräkna en skälig vinst å i sin rörelse nedlagt kapital samt ersättning för den risk, deras företag medför.

Huruvida i övrigt problemet om sulfitsprits användning till olika tekniska ändamål och framför allt till motorbränsle kan anses slutgiltigt löst eller icke, där om finner sig kommittén sakna både anledning och kompetens att uttala någon bestämd uppfattning. Anledning saknas också att här upptaga till prövning och till eventuell kritik det särskilt från producenthåll framkomna önskemålet, att sulfitsprits användning som motorbränsle måtte främjas och betryggas genom andra statsåtgärder, exempelvis genom att åsätta den till huvudsakligen detta ändamål

importerade bensinen tull. I detta sammanhang må endast påpekas, att, därest en sådan åtgärd senare skulle på allvar ifrågasättas, kommitténs förslag om kontrollmonopolet icke innebär vare sig något hinder mot eller något i motsatt riktning predisponerande moment för besluts fattande på sätt statsmakterna därutinnan finna skäligt. Hänsyn av denna art kunna icke åberopas vare sig som skäl för avslag eller motiv för bifall till det av kommitterade utarbetade lagförslaget. Det står alldeles oberoende till sistberörda eventualitet.»

Såsom organ för monopolets utövande föreslår kommittén, såsom förut nämnts, kontrollstyrelsen.

Beträffande kommitténs förslag i vad det avser upphandlingen av sprit och prissättningen därvid tillåter jag mig att hänvisa till den förut lämnade redogörelsen.

Svenska
cellulosa-
föreningen.

Nyktterhetskommitténs förslag till monopolisering av den skattefria spritens til handahållande upptogs till granskning i ett den 7 oktober 1916 dagtecknat, till kontrollstyrelsen ingivet yttrande av Svenska cellulosa-föreningen, till vilken landets sulfitmassefabriker äro anslutna. Föreningen ansåg, att kommittéförslaget icke vore ägnat att tillgodose sulfitspritens användning sasom motorbränsle. En monopolisering av den beskaffenhet, kommittén föreslagit, skulle icke erbjuda utsikt till lönande avsättning av någon större kvantitet sulfitsprit. På grund av konkurrensen från de importerade brännoljorna finge sulfitspriten ganska svårt att slå igenom som motorbränsle. I varje fall skulle för vinnande av större omsättning erfordras ett energiskt och omfattande köpmannarbete, vilket en statsinstitution av naturliga skäl icke kunde prestera. Långt ifrån att monopoliseringen skulle vara i stånd att uppmuntra till stegrad sulfitsprittillverkning, skulle åtgärden i praktiken säkerligen endast leda till svårigheter för denna industri, vilket icke inbjöde till någon utvidgning av densamma. Efter att hava erinrat, att kommerskollegium och nyktterhetskommittén vitsordat befogenheten av industriens krav på en av statsmakterna skapad trygghet för en lönande marknad, samt framhållit, att, om det vore ett stort nationalekonomiskt intresse och en viktig angelägenhet ur försvarsberedskapens synpunkt att skapa ett nytt svenskt motorbränsle, som kunde ersätta en väsentlig del av bensinimporten, statsmakterna måste sörja för erforderliga garantier åt industrien, anförde cellulosa-föreningen följande:

»Det är för industrien likgiltigt, till vem — en monopolinstitution eller enskilda köpare — den får avyttra sin vara, allenast denna kan säljas till antagligt pris. Under hägnet av ett tullskydd i enlighet med kungl. kommerskollegii förslag hade industrien utsikter att genom ett energiskt köpmansarbete kunna inarbeta

det nya motorbränslet hos allmänheten och på denna väg skapa marknad för sulfitspriten. Såsom redan påpekats, kan detta däremot icke ske, om en statsinstitution av den begränsade typ, som nykterhetskommittén föreslår, blir den ende köparen. *Endast under den förutsättningen att nykterhetskommitténs uppslag utvecklas därhän, att institutionen kan träffa ett flerårigt avtal angående en på förhand fixerad kvantitet, som till fastställt pris årligen finge levereras av fabrikerna, är densamma i stånd att befördra sulfitspritindustriens utveckling.*

Svenska cellulosaaföreningen vill således icke bestrida, att nykterhetskommitténs förslag angående statsmonopol på sulfitspriten skulle kunna bli utgångspunkten för en slutgiltig lösning av sulfitspritfrågan. Men detta förutsätter, såsom redan antytts, att monopoliet kan uppgöra kontrakt om inköp av sprit för en så lång tid framåt och till ett sådant pris, att fabrikerna kunna beräkna skälig vinst samt ränta och amortering å sina anläggningar. Ett sådant avtal torde emellertid från statens sida förutsätta särskilda mått och steg för att betrygga avsättningen av den på förhand avtalade spritkvantiteten, ifall staten ej har utvägar att själv använda densamma för egna mångahanda ändamål. I detta hänseende tar sig föreningen friheten erinra om de förslag, som redan förelegat i riksdagen angående statsmonopolisering av all lys- och brännoljeimport. En sådan åtgärd i förening med monopoliseringen av sulfitspriten skulle möjliggöra för staten att reglera avsättningen av de olika artiklarna efter behag, och således skulle marknad alltid kunna beredas för den inhemska varan. Importen av de oljor, som konkurrera med sulfitspriten, kunde nämligen utan svårighet regleras så, att den sistnämnda i första hand bleve efterfrågad.

Genom en sådan anordning skulle man vinna den väsentliga fördelen, att sulfitspriten pris icke behöfve fördyras genom någon särskild skyddstull. Då staten hade i sin hand att ordna avsättningen av alla i landet förekommande lys- och brännoljor, behöfve icke något högre försäljningspris bestämmas för sulfitspriten, än som betingades av tillverkningskostnaderna. Den föreslagna anordningen har även det företrädet, att någon prisdöring ej behöver förekomma å det motorbränsle, som under alla omständigheter måste importeras för att fylla det behov, som sulfitspriten t. v. ej kan tillfredsställa.

Föreningen instämmer med kungl. kommerskollegium ifråga om den vikt och betydelse, som en lycklig lösning av sulfitspritfrågan har för vårt land såväl vad angår försvarsberedskapen som i nationalekonomiskt avseende i allmänhet. Sulfitindustrien är också beredd att för sin del på det kraftigaste medverka till en sådan lösning men kan icke utan vidare riskera de betydande kapital, som detta kräver. Då det är ett statsändamål i vida högre grad än en enskild affärsangelägenhet, som föreligger, ankommer det tydligtvis i främsta rummet på det allmänna att bereda väg för frågans lösning. När staten i en eller annan form skänker åt denna nya industri ett skydd, som motsvarar vad den inhemska industrien över huvudtaget åtnjuter, och som säkerställer mot en övermäktig utländsk konkurrens' ödeläggelse, blir det möjligt att upptaga sulfitsprittillverkning i den skala, som i kungl. kommerskollegii utlåtande angives, och då skall sulfitindustriens medverkan icke utebliva.

Svenska cellulosaaföreningen vågar för den skull hos kungl. kontrollstyrelsen hemställa, att kungl. styrelsen i sitt blivande utlåtande till Kungl. Maj:t behagade behjarta de här ovan framlagda synpunkterna.»

Kontroll-
styrelsen.

I sitt den 5 mars 1917 avgivna utlåtande framhöll kontrollstyrelsen, att Svenska cellulosaföreningens uttalande i vissa delar syntes synnerligen beaktansvärt, och att man med tillämpning av däri angivna grunder vid monopolisering av handeln med skattefri sprit skulle kunna tillbörligen tillgodose jämväl sulfitspritindustriens intressen. Betingelserna skulle i huvudsak vara följande, nämligen:

1) att avtal träffades mellan sulfitspritfabrikerna och monopolinstitutionen om leverans för en följd av år framåt av fabrikernas tillverkning;

2) att monopolinstitutionen utformades på sådant sätt, att den bleve i stånd att kraftigt och affärsmässigt arbeta för sulfitspitens ökade avsättning, samt att sulfitspritindustriens synpunkter i avseende å pris och övriga leveransvillkor tillförsäkrades behörigt beaktande inom institutionen; samt

3) att skydd bereddes sulfitspriten mot den hittillsvarande konkurrensen från brännoljornas sida.

Under framhållande av att, om staten för framtiden, såvitt möjligt, förebyggde konkurrensen från brännoljorna, någon risk för avsättningen av en långt större kvantitet sulfitsprit än den nuvarande icke skulle vara att befara, anförde kontrollstyrelsen beträffande de ifrågasatta avtalen med sulfitspritfabrikerna följande:

»Avtalen skulle givetvis först och främst slutas med de nu existerande sulfitspritfabrikerna och sedan med nytilkommande fabriker, i den mån efterfrågan å sulfitsprit ökas. De borde vara av sådant innehåll, att de beredde fabrikerna ränta och amortering å anläggningskostnaderna samt skälig företagarvinst. Staten skulle förbinda sig att under ett visst antal år till överenskommet pris inköpa sprit till viss myckenhet eller eventuellt intill fabriken tillverkningskapacitet vid avtalets ingående. Avtalet skulle naturligen kunna ytterligare utformas med hänsyn till förhandenvarande omständigheter, så att fabrikantens behöriga intressen bleve tillgodosedda. Så skulle t. ex. priset å sulfitspriten kunna göras i viss mån beroende av gällande stenkolspris, arbetslöner m. m.

Avtalen borde måhända underställas Kungl. Maj:t till godkännande.

Genom fasta avtal av här antydda innebörd skulle sulfitspritfabrikerna tillförsäkras skälig avkastning av sin rörelse samt den konsumerande allmänheten möjligast låga och stabila priser.»

Vad därefter beträffar monopolinstitutionen delade kontrollstyrelsen den av cellulosaföreningen uttalade uppfattningen om det mindre lämpliga i, att ett ämbetsverk skulle handhava monopolet. Kontrollstyrelsen ansåg en lämplig förebild för monopolinstitutionen vara kontrollstyrelsens pris- och inköpsnämnd. Monopolinstitutionens uppgift skulle bliva att sluta de förut omnämnda avtalen och upphandla övrig erforderlig sprit samt anordna ett system för spritens distribuering. Institutionen skulle vidare arbeta för ökad avsättning av skattefri sprit genom att söka

intressera industrien och tekniken för spritens användning inom nya områden. Särskilt borde institutionen söka åvägabringa samarbete med motorindustrien.

Partiförsäljningarna skulle kunna ordnas på samma sätt, som tillämpades av pris- och inköpsnämnden, d. v. s. inkommande köporder skulle placeras hos viss sulfittfabrik, som därefter hade att försända varan till köparen. Likviden skulle iibetalas till monopolinstitutionen.

Ifråga om de fördelar, en monopolinstitution skulle medföra, anförde kontrollstyrelsen:

»Enligt kontrollstyrelsens mening skulle en monopolinstitution med här ovan antydda läggning kunna på det från nationalekonomisk synpunkt mest rationella sätt förmedla omsättningen av skattefri sprit. En stor del av de kostnader, som medfölja en vanlig affärsverksamhet, och som bliva mångdubbelt större i den mån den fria konkurrensen är mera utvecklad, falla helt bort. Då monopolet icke skulle hava till ändamål att bereda staten ökad inkomst, komme allmänheten endast att få vidkännas sulfittfabrikernas tillverkningspris jämte nödig förmedlings- och distributionskostnad samt kostnaden för spritens denaturering. Framhållas må även, att fabrikernas tillverkningskostnad givetvis borde kunna bliva lägre, om de finge avyttra hela sin tillverkning till staten utan att behöva räkna med handelsrisk och affärskostnader. Ett billigare pris än allmänheten skulle få betala under ett monopolsystem, utformat på här angivna sätt, torde alltså icke stå att erhålla. Försäljningen borde också kunna organiseras på sådant sätt, att åtkomsten av skattefri sprit för lovlig användning skulle bliva så lätt tillgänglig, som skäligen kan begäras.»

Monopolinstitutionen, som kontrollstyrelsen, såsom tidigare antytts, benämnde *Statens sprithandelskommission*, skulle stå under kontrollstyrelsens överinseende samt förslagsvis bestå av sex utav nämnda myndighet utsedda ledamöter, varav två representanter för sulfitspritfabrikerna, en representant för minuthandlandena, vilka väl företrädesvis skulle komma att ombesörja spritens distribuering till allmänheten, samt en representant för den skattefri sprit konsumerande industrien. De två återstående ledamöterna, vilka skulle fungera såsom opartiska medlare mellan producent- och konsumentintressena, skulle utgöras av kommissionens ordförande och hans ställföreträdare. En verkställande direktör, som skulle avlönas väl, och vartill borde utses en dugande affärsman, skulle förestå kommissionens affärsverksamhet. Närmare bestämmelser rörande kommissionens sammansättning och verksamhet borde icke inflyta i en blivande författning angående skattefri sprit utan lämpligare meddelas av Kungl. Maj:t i administrativ väg. Härigenom möjliggjordes nämligen, att sådana förändringar beträffande kommissionen, som erfarenheten visat påkallade, lättare och snabbare kunde genomföras. Allenast huvuddragen för kommissionens ställning och uppgifter borde angivas i den föreslagna för-

fattningen angående skattefri sprit. Kostnaderna för kommissionen och dess verksamhet skulle bestridas av behållningen på kommissionens affärsrörelse. För att bereda kommissionen erforderliga medel för rörelsens öppnande torde viss bankkredit böra tillförsäkras kommissionen.

Beträffande frågan om skydd för sulfitspriten mot konkurrens från de utländska brännoljornas sida ansåg kontrollstyrelsen, att tull å bensin och gasolin skulle vara förenad med många olägenheter, utan att syftet med tullen bleve säkerställt, och fortsatte därefter:

»Frågan om ett monopol å brännolja har under de senare åren varit föremål för ganska mycken uppmärksamhet. — — — — — Utom önskemålet att tillförsäkra allmänheten dess behov av fotogen och dylika oljor till lägsta möjliga pris talar för införande av ett dylikt monopol enligt kontrollstyrelsens mening alldeles särskilt vad som anförts i ämnet av svenska cellulosaföreningen i dess ovan återgivna skrivelse.

Den från nationalekonomisk och även försvarssynpunkt betydande fördel, som skulle vinnas, om den eljest värdelösa sulfitoluten bleve utnyttjad för tillverkning av sprit, torde få anses motivera åtgärder, varigenom användningen av bensin såsom motorbränsle skulle regleras i syfte att främja användningen av sulfitsprit för samma ändamål. Detta syfte torde bäst nås, om handeln med brännolja monopoliseras och endast så stor myckenhet bensin utsläppes i marknaden, som, förutom till kemiskt-tekniska ändamål, erfordras för att utfylla behovet av sprit, avsedd till motordrift. Brännoljemonopol är sålunda enligt kontrollstyrelsens mening en viktig betingelse för avvägbringandet av en övergång till sprit såsom drivmedel för motorer. Här ifrågavarande monopol står emellertid icke i sådant samband med sprithandelsmonopolet, att det utgör någon nödvändig förutsättning för det senares genomförande. Sprithandelsmonopolet torde sålunda kunna självständigt förverkligas, men lärer det, därest Kungl. Maj:t finner sig böra framlägga förslag därom, vara synnerligen önskvärt, att frågan om införande av ett brännoljemonopol upptages till skyndsamt behandling.»

Kommerskollegium.

I sitt den 27 augusti 1917 avgivna utlåtande upptog kommerskollegium förslaget om införande av monopol på dels sulfitspritsens tillhandahållande, dels de utländska brännoljorna till bemötande.

Kollegium framhöll därvid, att skydd för sulfitspritindustrien genom tull å bensin för närvarande med hänsyn till läget på brännoljemarknaden icke vore erforderligt. Med stor sannolikhet kunde man nämligen förutsätta, att försäljningspriset å bensin för åtskilliga år framåt skulle komma att ligga icke oväsentligt högre än det pris av 16 öre per liter, varå kollegium grundade sitt tidigare förslag om införande av tull. Såväl fraktfrågan som ock den ökade efterfrågan efter kriget skulle vara av stor betydelse för bensinpriserna. Jämväl det tidigare av kollegium beräknade priset av 19.58 öre per liter bensolsprit vore numera något för högt på grund av gjorda tekniska framsteg. Sannolika värdet vore,

sedan normala priser inträtt, 15 öre per liter 100-procentig sprit, motsvarande 18.7 öre per liter bensolsprit. Spriten skulle vara konkurrenskraftig med bensinen vid användning i vanlig motor, därest bensinpriset icke sjönke under 25.8 öre per liter, och vid användning i särskild spritmotor, om bensinpriset icke sjönke under 21.5 öre. Då man euligt kollegii mening icke hade att räkna med ett snart inträffande lågt bensinpris, vore en skyddstull för närmaste tiden icke behöfvlig för sulfitspritindustriens utveckling.

Kollegium fortsatte därefter:

»Det finnes till och med skäl förmoda, att, om denna industri tillåtes att utnyttja de nuvarande gynnsamma konjunkturerna, den även skall vara i stånd att verkställa så stora amorteringar, att den skulle kunna framdeles upptaga konkurrensen med den importerade bensinen även med lägre pris på denna. Under sådana förhållanden anser sig kollegium kunna för närvarande frångå sitt förslag om tull å bensin, vilket kollegium gör så mycket hellre, som kollegium givetvis delar de av flertalet hörda organisationer framhållna betänkligheterna mot att utan tvingande skäl genom tull fördyra en förnödenhetsvara sådan som bensinen. Kollegium vill dock hava framhållit, att för den händelse de framtidsberäkningar, som ovan anförts, skulle visa sig icke hålla streck — de senare tidernas snabba ändringar i de ekonomiska förhållandena göra givetvis alla framtidskalkyler vanskliga — man torde få taga i förnyat övertvägande, huruvida ett tullskydd, som dock med all sannolikhet bör kunna hållas väsentligt lägre än det av kollegium tidigare föreslagna, må anses påkallat för sulfitspritindustriens framtida upprätthållande. Kollegium vill i detta sammanhang ytterligare betona, att framställningskostnaden för sulfitsprit, sådan den av de sakkunniga enligt det ovan anförda angivits, dels är ett rent självkostnadspris, icke inneslutande någon företagarevinst utöver normal ränta, dels icke lär kunna ens som sådant realiseras vid alla fabriker — på grund av varierande förutsättningar — utan ett pålägg av 2 å 3 öre per liter. Å andra sidan må dock erinras därom, att försök med iver bedrivs i syfte att ur sulfitulutarna extrahera även andra värdefulla produkter. I den mån dessa försök leda till ett resultat, torde man hava anledning förvänta än större möjlighet för sulfitindustrien att nedbringa kostnaderna för spritframställningen.»

Kollegium avstyrkte införande av ett monopol å importen av brännolja, enär kollegium hyste »bestämde principiella betänkligheter mot att införa monopol i andra fall, än där synnerligen starka statsintressen t. ex. av trängande fiskalisk natur föreligga». Särskilda förhållanden på brännoljemarknaden uteslöte också tanken på ett permanent statsmonopol. Brännoljemarknaden dominerades av ett starkt koncentrerat utländskt intresse, och utan samförstånd med detta skulle den svenska konsumtionen av fotogen och tyngre oljor löpa fara att drabbas av kännbara olägenheter. Det vore icke välbetänkt att binda sin handlingsfrihet gent emot utlandet, innan man visste, huru handelsförhållandena efter kriget utvecklade sig. Kollegium framhöll slutligen den betydande

omslutning, ett statsmonopol skulle få såsom affärsföretag. Ett sulfitspritmonopol skulle röra sig om 1—5 miljoner kronor och ett brännoljemonopol om minst 30 miljoner kronor.

Kollegium avvisade vidare tanken på ett sulfitspritmonopol. Kollegium ansåg, att kontrollstyrelsen i sitt förslag icke beaktat, att det vore ett statsintresse av högsta vikt att få till stånd en omfattande sulfitsprittillverkning. Ej heller syntes det hava vunnit tillbörlig uppmärksamhet, att sulfitspritfrågan vore av utomordentlig betydelse för det allmänna. Beaktades detta, måste tanken på ett monopol uppgivas. Redan det faktum, att förslagen om monopol förmått lägga en hämsko på skapandet av nya sulfitsprittfabriker, vore i detta avseende belysande. Därest monopolet bleve verklighet, kunde med stor sannolikhet befaras, att en tillbakagång ägde rum. Kollegium ansåg vidare kontrollstyrelsens förslag till statsmonopol icke fylla de av Svenska cellulosaforeningen angivna förutsättningarna. Efter att hava erinrat om de av kontrollstyrelsen uppställda, i tre punkter sammanfattade betingelserna för monopolet, vilka betingelser här ovan återgivits, fortsatte kollegium:

»Den tankegång, som ligger bakom den tredje punkten, torde väl närmast vara, att skydd beredes *monopolet* mot konkurrens från brännoljornas sida. I själva verket torde detta moment böra sättas i första rummet, om den ifrågasatta monopolinstitutionen skall hava några utsikter att bestå. Om monopolet skall för en längre tid binda sig för inköp, baserade på tillverkningspriser oberoende av marknadsprisen, och vid sin utförsäljning endast pålägga sina direkta omkostnader, är det tydligt, att institutionen måste för att möta de dåliga tiderna kunna bestämma över då uppträdande marknadspris och förhindra, att de ekvivalenta prisen i fråga om brännoljor sjunka under monopolets spritpris. Sker ej så, kan för staten uppkomma en kännbar och oberäknelig förlust, och kollegium kan för sin del icke tillstyrka en sådan anordning. Härav framgår, att ett spritmonopol av föreslagen typ icke är tänkbart utan ett samtidigt monopol på brännoljor, och då kollegium på anförda skäl funnit sig böra taga bestämt avstånd från ett sådant, följer redan härav, att kollegium icke kan tillstyrka spritmonopolet. Men även förutsatt att ett brännoljemonopol låte sig genomföras, måste kollegium ställa sig frågande, varhän de av kontrollstyrelsen skisserade grundlinjerna skulle föra. För att undvika förlust måste monopolet i lågkonjunkturer med konstlade medel hålla priset på skattefri sprit och brännoljor över det rådande marknadspriset. Bortsett från de praktiska svårigheterna att genomföra ett sådant tillstånd, torde man nödgas medgiva, att under sådana tider konsumentintressena komma att bliva i hög grad lidande genom monopolets existens, en olägenhet som knappast uppväges därav, att monopolet under högkonjunkturer haft förtjänsten att tillhandahålla sulfitsprit — däremot säkerligen ej brännoljor — till ett lägre pris än om marknaden varit fri.»

Därest sulfitspritindustrien finge fritt utvecklas utan att utsättas för några statliga tvångsåtgärder i ekonomiskt avseende, skulle denna industri, enligt kollegii förmenande, under högkonjunktur erhålla så

stor vinst, att en väsentlig del av anläggningskostnaden kunde amorteras, varigenom industrien under en lågkonjunktur kunde gå under beräknade självkostnadspriser och upptaga konkurrensen även vid låga marknadspriser på brännolja. Konsumentintresset bleve därför i längden på bästa sätt tillgodosett genom den fria prisbildningen.

Med avseende å spritmonopolets närmare utformning funne kollegium densamma giva anledning till anmärkning ur flera synpunkter, såsom beträffande den förutsatta förmågan hos monopolet att kunna i förtid beräkna den kvantitet, som skulle åtgå för den följande perioden m. m. Kollegium funne strävandet att förhindra missbruk av den skattefria spriten böra vinna allt beaktande men hade icke funnit några skäl anförda för att monopolinstitutionen skulle på något sätt utgöra en nödvändig förutsättning för realiserandet av dessa strävanden. Inga svårigheter borde föreligga att förlägga kontrollen över sulfitspriten till de olika fabrikerne och att därjämte tillämpa särskilda föreskrifter för handeln med den skattefria spriten, föreskrifter av huvudsakligen den art, som av kontrollstyrelsen föreslagits. Kollegium ifrågasatte dock, huruvida dessa långt gående bestämmelser, vilka givetvis komme att försvåra den lojala konsumtionen av teknisk sprit och motorsprit, verkligen vore i allo av behovet påkallade för vinnande av syftet att begränsa missbruket.

Beträffande handeln med den skattefria spriten framhöll kollegium, att de legitima handelsintressen, som härvidlag komme ifråga, i största möjliga omfattning borde vinna berättigad hänsyn. Att utan vidare förlägga bestämmanderätten över utdelande av rättighet till detaljhandel med vissa slag av denaturerad sprit till kontrollstyrelsen eller, som denna styrelse föreslagit, sprithandelskommissionen syntes kollegium icke erbjuda garantier för att näringsidkarnas intressen bleve tillbörligen tillgodosedda.

Den av mig nu lämnade redogörelsen torde giva vid handen, att frågan om ett monopol å den skattefria spritens tillhandahållande blivit en av de viktigaste och mest framträdande punkterna i spörsmålet om en lagstiftning på förevarande område. Att så skett, har otvivelaktigt sin grund däri, att betydande kommersiella och industriella intressen framträtt bredvid intresset att få till stånd en effektiv kontroll å den skattefria spritens tillhandahållande.

Å ena sidan föreligga nykterhetskommitténs och kontrollstyrelsens förslag till monopol å skattefri sprit, å andra sidan hava kommerskollegium och en min företrädare i ämbetet, stödda på uttalanden av ett antal näringskorporationer, intagit en avvisande ståndpunkt till tanken på ett

*Departements-
chefen an-
gäe de mono-
polfrågan.*

monopol. Erinras må, att svenska cellulosa-föreningen, som representerar de i sulfitspritfrågan intresserade sulfitmässfabriker, icke intagit en obetingat avvisande hållning till tanken på ett monopol, utan under vissa förutsättningar ansett nykterhetskommitténs förslag till monopol kunna bliva utgångspunkten för en slutgiltig lösning av sulfitspritfrågan. Det är till denna uppfattning, som kontrollstyrelsen sökt anknyta sitt monopolförslag, vid vars utarbetande representanter för sulfitsprit- och sulfitmässeindustrien deltagit.

Till en början vill jag något beröra den principiella uppfattning, som gjorts gällande i fråga om statsmonopol, nämligen att detsamma i regel icke borde tillgripas i andra fall, än där fiskalska intressen påkallade dess genomförande. Enligt min mening kan ett statsmonopol vara önskvärt och lämpligt ur jämväl åtskilliga andra synpunkter än med hänsyn till intresset att bereda staten ökad inkomst. Sålunda kan ett verksamhetsområde böra göras till föremål för monopol på den grund, att staten ensamt kan driva eller låta driva verksamheten på ett ur samhällets synpunkt tillfredsställande sätt. En monopolisering av detta slag är den nyligen genomförda rusdrycksförsäljningslagstiftningen, enligt vilken rusdrycksförsäljningen skall drivas av enskilda monopolbolag, som stå under en omfattande statsuppsikt och äro skyldiga att till staten överlämna hela sin vinst. I detta sammanhang kan även erinras om post, telegraf och telefon, beträffande vilka ett statsmonopol i viss mån finnes infört. Det låter sig också tänkas, att ett monopol för statens räkning kan visa sig önskvärt ur den synpunkten, att en viktig nödvändighetsvara på grund av privat monopolisering eller av andra orsaker underkastas prisstegringar, omotiverade ur produktionspunkt och betungande för den stora allmänheten.

Enligt min mening bör man därför icke utgå från en förutfattad mening om statsmonopol såsom en åtgärd, vilken endast i yttersta nödfall bör tillgripas, utan torde fastmera frågan om lämpligheten av ett monopol på ett visst verksamhetsområde böra prövas med hänsyn till de föreliggande omständigheterna i varje särskilt fall.

Monopolfrågan ur kontrollsynpunkt.

Vad då först angår frågan, huruvida ett monopol måste anses behöfligt ur kontrollsynpunkt, vill jag erinra, att nykterhetskommittén ansett de föreslagna kontrollåtgärderna icke låta sig effektivt genomföras, utan att tillhandahållandet av den skattefria spriten bleve lagd i samma hand, där kontroll- och denatureringsbefogenheten finnes. Häremot har kommerskollegium gjort gällande, att monopolinstitutionen icke utgjorde en nödvändig förutsättning för förhindrandet av missbruk av

den skattefria spriten. För min del biträder jag dock kommitténs mening, att en fullt verksam kontroll kan åstadkommas först när den kontrollerande jämväl har ett fast grepp ifråga om tillhandahållandet. I detta sammanhang bör nämnas, att erfarenheterna från handeln med rusdrycker peka i den riktning, att någon fullt genomförd kontroll på sistnämnda område icke låter sig genomföras, med mindre jämväl partihandeln med dessa drycker utövas av ett för privat vinning ointresserat organ. Samma svarigheter, med vilka man i kontrollhänseende haft att kämpa, när det gällt tillhandahållandet av spritdrycker, så länge partihandeln med dessa drycker varit fri, komma enligt min mening att uppstå, när det gäller att åstadkomma en verksam kontroll över tillhandahållandet av den skattefria spriten, därest densamma skulle av tillverkaren få fritt tillhandahållas olika avnämare. Tillverkarna hava självfallet ett starkt intresse att försälja största möjliga myckenhet sprit, och inskränkningar i deras försäljning genom kontroll- och denatureringsåtgärder i syfte att förhindra missbruk skulle säkerligen av dem ofta uppfattas såsom oberättigade ingrepp. Härmed vill jag ingalunda hava uttalat, att man från tillverkarnas sida skulle hava att förvänta någon uppsåtlig illojalitet vid försäljningen av den skattefria spriten, men på grund av den restriktiva rusdrycksförsäljningslagstiftningen komma de helt visst omfattande försöken att anskaffa sprit på olagliga vägar att behöva mötas med synnerligen effektiva kontroll- och denatureringsåtgärder, vilka i sin tur icke skulle undgå att återverka på tillverkarnas affärsintressen.

Svårigheter av nyss antydd art skulle enligt min mening däremot lättare övervinnas, därest tillhandahållandet av skattefri sprit bleve ett statsmonopol. Genom föreningen i statens hand av tillhandahållandet och kontrollen skulle en helt annan och mera effektiv försäljningsorganisation kunna skapas, än därest försäljningen av den skattefria spriten vore ett rent privat intresse, uti vilket staten ingrepe endast genom kontrollföreskrifter. Enligt min uppfattning skulle ett monopol å tillhandahållandet, samtidigt som det väsentligen underlättade vidtagande av kontrollåtgärder, jämväl i viss grad möjliggöra införandet av sådana försäljningsanordningar, att allmänheten med minsta möjliga omgång erhöle skattefri sprit för lojalt bruk.

Jag anser därför, att ett monopol å tillhandahållandet av skattefri sprit ur kontrollsynpunkt är önskvärt och behöfligt samt utgör en förutsättning för ett fullt effektivt bekämpande av spritmissbruket.

Ett dylikt monopol torde emellertid även ur andra synpunkter vara påkallat.

Jag tillåter mig i detta avseende erinra om, att redan vid sulfitspritindustriens första framträdande en tendens till monopolisering i fråga om sulfitspritsens försäljning gjorde sig gällande. Sedan för ungefär tio år tillbaka bränneriidkarna sammanslutits i svenska bränneriidkareföreningen och reningsverksamheten förtrustats, hade nämligen ett intimt samarbete kommit till stånd mellan dessa båda privata monopolorganisationer. Enär produktionen av brännvin vid lantbruksbrännerierna väsentligen kunde utvidgas — den normala brännvinstillverkningen uppgick till omkring 40,000,000 liter å 50 procent årligen och reningsverken lågo inne med betydande lager; minsta nederlagsbehållningen under år 1911 utgjorde sålunda 12,000,000 liter brännvin å 50 procent — hade reningsverken, som genom kontrakt voro tillförsäkrade bränneriidkarnas hela tillverkning, möjlighet att sälja denaturerad sprit i stora kvantiteter till underpris, i synnerhet som de kunde bereda sig ersättning härför genom högre pris å förtäringbrännvinet. Inför denna eventualitet träffade sulfitspritfabrikerna avtal med reningsverken om försäljning till de senare av sina tillverkningar. Avtalet härom gällde till den 1 oktober 1916, då reningsverkens behållningar å nederlagen väsentligt minskats och tillverkningen av brännvin vid lantbruksbrännerierna betydligt kringkurits. Intill den nyssnämnda tidpunkten hade alltså försäljningen av sprit, vare sig den varit beskattad eller skattefri, varit monopoliserad hos renings-trusten. Någon fri konkurrens på detta område förelåg sålunda icke. Häri torde vara att söka en av grundorsakerna till den uteblivna utvecklingen av den nationalekonomiskt så viktiga sulfitspritindustrien. Den omständigheten, att till de tre fabriker, som tidigast började sulfitsprittillverkning, först vid ingången av år 1917 kom en fjärde fabrik, samt att först under åren 1917 och 1918 anläggningen av sulfitspritfabriker på nytt börjat skjuta fart, bör därför ses mot bakgrunden av de ekonomiska maktfaktorerna på spritmarknaden och torde icke, såsom man på åtskilliga håll förmodat, vara orsakad av planerna att införa ett statsmonopol, i all synnerhet som det första förslaget i detta avseende framställdes i nykterhetskommitténs förut omnämnda, den 31 januari 1916 avgivna betänkande.

Visserligen läser genom den av kommerskollegium föreslagna och i den förut nämnda förordningen av den 25 september 1917 föreskrivna ändringen av 2 § i denatureringsförordningen, på grund varav sulfitspriten befriats från konkurrens med den vid lantbruksbrännerierna tillverkade spriten, den av reningsverken tidigare tillämpade prispolitiken knappast komma att upprepas. Härmed torde emellertid icke en fri

konkurrens på detta område vara garanterad. Kontrollstyrelsen anför härom följande:

»Men även om sulfitspritfabrikernas handelsfrihet därigenom (genom förhindrande av konkurrensen från lantbruksbrännerierna) skulle säkerställas, lär er allmänhetens intresse att erhålla denaturerad sprit till möjligast billigt pris därmed ingalunda vara tryggt. Konkurrensen nämnda fabriker emellan torde icke innebära någon avsevärd garanti. Det är nämligen icke uteslutet, att trustliknande sammanslutningar kunde komma till stånd mellan sulfitspritfabrikerna. De erfarenheter, som i detta hänseende redan vunnits, torde väl snarare komma att utnyttjas. Antingen kunna de redan existerande sulfitspritfabrikerna sammansluta sig och med lämpliga medel förmå nyanlagda fabriker att ansluta sig till dem, eller ock kan sammanslutningen mellan reningsverken genom anläggning av nya sulfitspritfabriker söka tillkämpa sig en monopolställning jämväl på den skattefria spritens område. — — — — Det oförmånliga läget skulle än ytterligare förvärras, om den av kollegium föreslagna tullsatsen å bensin och gasolin genomfördes. Härav skulle tydligtvis i främsta rummet motordriften, vilken numera fått en vidsträckt utbredning, få kännning. I den mån motorägarna överginge från bensin såsom drivmedel till sprit, skulle visserligen sulfitsprittfabrikationen ökas, men i skydd av tullen skulle en sammanslutning mellan fabriker kunna betinga oskäligen priser. Skillnaden mellan hittillsvarande förhållanden och de, som skulle komma att inträda, om kollegii förslag genomfördes, skulle sålunda sannolikt bliva, att det privata monopolet i avseende å den denaturerade spriten, vare sig det överginge till en annan sammanslutning eller ej, skulle bliva ännu mäktigare.»

Kontrollstyrelsen anser, att genom kommerskollegii förslag — vilket, såsom förut nämnts, enligt förordningen den 25 september 1917 i huvudsak genomförts — sulfitsprittfabrikationens ekonomiska intresse och därmed denna industris utveckling antagligen skulle tillgodoses, men att konsumentintresset, vilket även har anspråk på statens hägn, med all sannolikhet skulle bliva lidande.

Den utveckling, som ägt rum på detta område, sedan kontrollstyrelsen avgav sitt utlåtande, bekräftar i viss grad de av styrelsen befarade eventualiteterna. Sålunda har redan en sammanslutning mellan sulfitsprittproducenterna ägt rum, och ett särskilt bolag, aktiebolaget sulfitsprit, har bildats för att organisera och handhava försäljningen av sprittfabrikernas hela produktion. Med hänsyn härtill kan försäljningen av sulfitsprit redan anses vara monopoliserad och allmänheten därigenom underkastad den prispolitik, som det nya privatmonopolet kan finna förmånlig.

De möjligheter till en för sulfitsprittfabrikanterna fördelaktig prispolitik, som konjunkturerna på spritmarknaden öppnade under loppet av hösten 1917, hava av nämnda fabrikanter tillfullo utnyttjats. Såsom jag förut omnämnt, har kommerskollegium, på grundvalen av sakkunniga

beräkningar, uppgivit sulfitspritens *normala* tillverkningskostnad vara 15 öre per liter 100-procentig sprit; detta pris vore emellertid ett rent självkostnadspris, icke inneslutande någon företagarvinst utöver normal ränta, och kunde icke realiseras vid vissa fabriker utan ett pålägg av 2 à 3 öre för liter. Enligt det till kontrollstyrelsens utlåtande den 5 mars 1917 fogade utdrag ur protokoll, hållet vid sammanträde i kontrollstyrelsen nyssnämnda dag, framhöll disponenten Knut Sundblad, som blivit tillkallad såsom sakkunnig representant för sulfitmasseindustrien, att vid avtalen mellan det tilltänkta monopolet och sulfitsprittfabrikerna vinsten för fabriker ej borde sättas för låg. Självkostnadspriset måste enligt herr Sundblads mening naturligtvis först betäckas och, som detta vore mycket växlande, borde därutöver en summa, ungefär 10 öre per liter, utbetalas till dem, som byggde nya fabriker. Härigenom skulle *under nuvarande höga materialpris* den denaturerade spritens pris bli cirka 30 öre vid fabriker. Från slutet av maj månad 1917 föreligger en av sakkunnig person uppgjord kalkyl över tillverkningskostnaderna för sulfitsprit vid en medelstor fabrik. Kalkylen, som baserade sig på då inträdd förhöjning av materialpriserna, slutade å ett pris av 42.06 öre per liter 95-procentig sulfitsprit, kostnaden för denatureringsmedel oberäknad. För varje fem kronor, som stenkolspriset per ton ginge upp eller ned, skulle spritpriset ökas eller sänkas med $\frac{1}{2}$ öre per liter. I det nyssnämnda priset av 42.06 öre per liter ingingo ränta och amortering av anläggningskapitalet på 10 år ävensom ränta å rörelsekapital med omkring 11 öre, licensavgift med $1\frac{1}{2}$ öre, ersättning för sulfituluten med 2 öre, direkta tillverkningskostnader (neutraliseringsmedel, ammoniumsulfat, superfosfat, soda, ånga, arbetslöner, kraft och lyse, allmänna omkostnader m. m.) med 26.26 öre samt diverse material och reparationer med 1.3 öre.

Det i den sistnämnda kalkylen beräknade priset å sulfitsprit, som ju flerdubbelt överstiger det för normala tider beräknade, överträffades emellertid avsevärt av det pris, varom överenskommelse träffades i medio av september månad 1917 mellan industrikommissionen och sulfittfabriker. Detta pris utgjorde nämligen 125 öre för liter med allmänt denatureringsmedel (träsprit och pyridin) denaturerad sprit, levererad fritt bannvagn. Då denatureringsmedlet betingar en kostnad av endast några öre för liter, innebär det i september månad fastställda priset nära en tredubbling av det tre månader tidigare kalkylerade priset.

Den utveckling, som ägt rum i fråga om prissbildningen på detta område i förening med det numera faktiskt genomförda privatmonopolet, visar enligt min mening önskvärdheten av, att ett statsmonopol genom-

föres i fråga om tillhandahållande av den skattefria spriten jämväl ur andra synpunkter än kontrollintressenas. Såsom förhållandena för närvarande gestaltat sig, torde det vara uppenbart, att konsumentintressena, vilka i lika hög grad som tillverkarnas intressen hava anspråk på statens hägn, blivit undanskjutna. Genomföres däremot ett statsmonopol, skulle jämväl konsumenternas intressen viuna tillbörligt beaktande.

Mot ett statsmonopol i fråga om tillhandahållande av sulfitspriten har anmärkts, bland annat, *dels* att monopolet, såsom uteslutande konkurrens, skulle innebära en fara för eller frestelse till prisförhöjningar, *dels* att den enskilde producenten icke för egen räkning i monopolet såge en sådan prisgaranti, att stimulansen till ökad produktion bleve lika stor som vid fri handel, *dels ock* att särskilda betänkligheter mot en monopolisering måste göra sig gällande, då det vore fråga om en nödvändighetsartikel, sådan som det flytande bränslet.

Invändningar
mot mono-
polet ur
ekonomiska
och industri-
ella syn-
punkter.

Såsom jag flera gånger förut framhållit, är tendensen till monopolisering på detta område även utan statsmakternas ingripande oförtydlig. På grund härav synes det vara riktigast att icke räkna med någon konkurrens i det avseeendet, att sulfitsprifabrikerna skulle komma att konkurrera med varandra. Den konkurrens, som kan komma i fråga, skulle bestå i konkurrens mellan motorsprit och lättare brännolja såsom bränsle. Såsom kommerskollegium framhållit, torde emellertid för åtskilliga år framåt priset å ifrågavarande oljor komma att ställa sig så högt, att någon allvarligare konkurrens från dessa oljors sida icke lär vara att befara. Priserna å sulfitspriten kunna därför för en tid framåt bestämmas av ett privatmonopol utan allt för stort beroende av andra faktorer. Enär det givetvis med ett privatmonopol föreligger långt större fara för eller frestelse till prisförhöjningar, än om ett statsmonopol tillhandahåller sulfitspriten, synes ett statsmonopol bättre kunna tillgodose allmänhetens intressen än den nuvarande organisationen av sulfitsprithandeln. I detta sammanhang må erinras därom, att, även om den större mängden av sulfitsprit skulle komma att användas för motorändamål, en icke obetydlig mängd årligen använts och framdeles kommer att användas för tekniska och bränsleändamål. För dessa ändamål är spriten oersättlig, på grund varav ett privatmonopol ifråga om denna sprit allt framgent torde kunna godtyckligt fastställa priserna.

Vidkommande därefter den stimulans till ökad produktion, som en fri handel med sulfitsprit skulle innebära, är det självfallet av största vikt, att produktionen av sulfitsprit ökas. Jag kan emellertid icke anse, att en dylik ökning skulle bliva förhindrad eller

försvårad, därest ett statsmonopol infördes. Visserligen har det sagts, att förslagen om monopol förmått lägga hämsko på skapandet av nya sulfitspritfabriker och att en monopolisering skulle medföra en tillbakagång i produktionen. På sätt jag förut påvisat, synes emellertid det före år 1917 uteblivna uppsvinget inom sulfitspritindustrien bero av andra faktorer än monopolplanerna. Jag erinrar även om det ovan anförda yttrandet från svenska cellulosaforeningen, enligt vilket det för sulfitspritfabrikanterna vore skäligen likgiltigt, till vem de sälja sina tillverkningar, allenast de härvid erhålla skäligen vinst. Beredandet av en dylik vinst åt tillverkaren är emellertid en av grunderna för det monopolförslag, som kontrollstyrelsen framlagt, och jag förutsätter, att en monopolinstitution skall så avpassa prisen vid uppgörandet av eventuella avtal med sulfitspritfabrikerna, att framställningen av sulfitsprit kommer att lämna sådan skäligen vinst och nödig prisgaranti åstadkommes för stimulerande av ökad produktion och anläggning av nya fabriker. För övrigt kan det ifrågasättas, hurvida icke andra omständigheter en gång komma att så gott som nödvändiggöra ett utnyttjande av sulfitlut. Hittills har nämligen denna lut, såsom värdelös, utsläppts i sjöar och vattendrag och i hög grad förorenat dessa samt förstört fisket; därest det visar sig nödvändigt att meddela förbud mot sulfitlutens utsläppande i vattendragen, lär det bliva erforderligt för sulfitfabrikerna att till förekommande av dylika föroreningar rationellt utnyttja sulfitluten.

Monopolfrågan ur sulfitsprit- och sulfitmassin- dustriens synpunkt.

De av svenska cellulosaforeningen angivna förutsättningar, under vilka ett statsmonopol skulle kunna befördra sulfitspritindustriens utveckling, äro, att monopolet med fabrikerna träffar fleråriga avtal angående en på förhand fixerad kvantitet, som till fastställt pris årligen levereras av fabrikerna, varvid tiden göres så lång och priset fastställs på sådant sätt, att fabrikerna kunna beräkna skäligen vinst samt ränta och amortering å sina anläggningar. Enligt min mening bör det från statens sida ur synpunkten av de intressen, som staten i detta avseende företräder, icke möta hinder, att ett statsmonopol träffar dylika överenskommelser, dock under förutsättning, att monopolet därmed icke ikläder sig ekonomiska förpliktelser, vilka monopolet icke utan förlust för staten skulle kunna honorera. Det gäller härvid i främsta rummet avsettningsmöjligheterna för den av monopolet kontrakterade spriten. Enär nämligen större delen av den sprit, som skulle inköpas av monopolet, vore avsedd att användas såsom motorbränsle, bleve avsättningen av den av monopolet tillhandahållna motorspriten beroende av prisen å de lättare brännoljorna. I den

mån dessa senare kunde konkurrera med motorspriten, skulle otvivelaktigt monopolets avsättning av den sprit, varom monopolet träffat fleråriga avtal med sulfittfabrikerna, vara hotad. Det är med hänsyn till denna omständighet, som kommerskollegium ansett frågan om ett spritmonopol i främsta rummet vara beroende av frågan om införande av ett monopol å brännolja. Då kollegium bestämt avstyrkt sistnämnda slag av monopol, har kollegium ansett sig icke kunna tillstyrka spritmonopolet.

Enligt vad som inhämtas av kommerskollegii utlåtande beträffande de sannolika bensenprisen, torde *för närvarande* ett monopol å brännolja emellertid icke vara den ovillkorliga förutsättning för ett spritmonopol, som kollegium velat göra gällande. Kollegium har nämligen uppvisat, att bensenpriset för åtskilliga år framåt kommer att ligga icke oväsentligt högre än det före kriget gällande priset. Med hänsyn härtill har kollegium ansett sig för närvarande böra frångå sitt tidigare förslag om tull å bensen till skyddande av sulfitsprittillverkningen. Är det emellertid så, att denna tillverkning under nuvarande förhållanden icke har behov av något tullskydd, torde jämväl en monopolinstitution, som tillhandahåller skattefri sprit, icke vara i behov av något skydd mot konkurrens vare sig genom ett brännoljaförsäljningen reglerande monopol eller genom tull. Förändrade förhållanden i detta avseende komma givetvis att inträda i och med att brännoljaernas pris blir sådant, att de kunna konkurrera med den skattefria spriten. Huru det skydd, som då kan befinnas erforderligt, bör utformas, torde icke för det närvarande kunna eller behöva avgöras. Emellertid kan det fastslås, att åvägabringande av detta skydd icke läser komma att på något sätt försvåras genom förefintligheten av ett statsmonopol.

Såsom framgår av vad jag nu anfört, torde ett statsmonopol ur sulfitsprittillverkarnas synpunkt icke vara olämpligt. Det bör erinras, att nuvarande ovissa förhållanden visserligen för denna industri öppnat utsikt till stor förtjänst för ögonblicket men däremot innesluta mera osäkra framtidsutsikter än ett statsmonopol. Den pris- och säkerhetsgaranti, som ett offentligt monopol lämnar industrien, synes mig vid sådant förhållande snarast innebära en fördel för denna industri. Och då utvecklingen av sulfitsprittillverkningen för landet är av stor vikt, synes mig den säkerhet, ett statsmonopol skänker, jämväl ur national-ekonomisk synpunkt avgjort vara att föredraga.

På grund av vad jag sålunda anfört, tillstyrker jag införande av ett statsmonopol å handeln med skattefri sprit.

*Monopolets
utformning.*

Huru en statens monopolrättighet på detta område lämpligast bör utövas, har varit föremål för olika meningar. Med kontrollstyrelsen är jag ense därom, att monopolrättigheten icke bör överlåtas direkt å nämnda styrelse. Det måste givetvis möta betänkligheter att åt ett statens ämbetsverk, vilket icke blivit inrättat för affärsrörelse, uppdraga handhavandet av en dylik rörelse av betydande omfattning vid sidan av ämbetsverkets andra och huvudsakliga verksamhet. Däremot kan det ifrågasättas, om den av kontrollstyrelsen föreslagna sprithandelskommissionen är det ur alla synpunkter lämpligaste organet för monopolrättighetens utövande. Det synes mig nämligen, att man även skulle kunna i förevarande hänseende söka en förebild i det sätt, varpå statens tobaksmonopol utövas genom ett under statens kontroll ställt aktiebolag.

En sådan utformning av statsmonopolet å handeln med skattefri sprit skulle kunna erbjuda vissa företräden framför den av kontrollstyrelsen förordade anordningen, särskilt i avseende å den rent affärsrättsliga ledningen av företaget. Givetvis får icke kontrollintresset därvid eftersättas, varför betryggande garantier måste föreligga, att ej av hänsyn till enskilda aktieägares rätt till utdelning huvudsyftet med sprithandelsmonopolets utövande förfelas. Sådana garantier torde också vara möjliga att åstadkomma. Åt kontrollstyrelsen måste emellertid i varje fall förbehållas överinseendet över att denatureringsförfarandet och tillhandahållandet av den skattefria spriten innebära tillräcklig trygghet mot missbruk. Det kan då ifrågasättas, huruvida fördelarna av att statsmonopolet utövas genom ett mera fristående aktiebolag kunna anses vara så betydande, att man därför bör avstå från den större enhetlighet i avseende å den monopoliserade näringens handhavande, som onekligen skulle innebäras i kontrollstyrelsens förslag.

För min del finner jag övervägande skäl tala för den form för monolets utövande, som av kontrollstyrelsen förordats; och ansluter jag mig fördenskull i det väsentliga till de av kontrollstyrelsen uppdragna grundlinjerna för utformningen av ifrågavarande monopol.

Ifråga om uppköpen av skattefri sprit anser jag, lika med kontrollstyrelsen, att sprithandelskommissionen bör med sulfitspritfabrikerna sluta fleråriga avtal om uppköp av skattefri sprit, och torde avtalen icke böra innehålla bestämmelser om ett fixt pris å sprit under avtalstiden utan basera sig på glidande prisskalor med hänsyn till olika stenkolspris, löner och övriga tillverkningskostnader.

Vad angår kostnaderna för denatureringen förutsätter jag, att desamma skola komma att bestridas av behållningen å sprithandelsmonopolets affärsrörelse.

Viss förstärkning av kontrollstyrelsens arbetskrafter torde, i händelse beslut fattas om införande av ett statsmonopol, bliva erforderlig. I frågans nuvarande läge är jag emellertid ännu icke i tillfälle att för Kungl. Maj:t härutinnan framlägga förslag.

I övriga avseenden har jag visserligen ej något att erinra mot grunderna för det av kontrollstyrelsen utarbetade förslaget till förordning angående skattefri sprit. Vid den överarbetning av förslaget, som ägt rum inom finansdepartementet, hava emellertid vissa ändringar och jämkningar ansetts erforderliga, och övergår jag nu att i korthet redogöra härför.

Med hänsyn till att förordningen avser att reglera icke tillverkningen utan endast handeln med skattefri sprit, har förordningens rubrik förtydligats.

I 1 § har begreppet skattefri sprit definierats, och i 2 § hava bestämmelserna rörande själva monopolet å handeln med skattefri sprit sammanförts. Dessa paragrafer motsvara 1, 2 och 20 §§ i kontrollstyrelsens förslag. Vad särskilt beträffar 2 § 2 mom. har däri föreskrivits, att tillverkare av sprit, varför frihet från tillverkningskatt åtnjutes, ej må under någon form *avhända sig* sådan sprit till annan inom riket än sprithandelskommissionen. Kontrollstyrelsen hade endast föreslagit förbud för dylik tillverkare att inom riket *försälja* sprit till annan än kommissionen; men en sådan *avfäktning* torde kunna lämna rum för kringgående av föreskrifterna rörande sprithandels monopoliserande. Beträffande resandes rätt till införsel av denaturerad sprit till riket har likformighet åvägabragts med den bestämmelse om resandes rätt att till riket införa viss mindre, av Konungen fastställd kvantitet rusdrycker, som finnes meddelad i 10 § 4 mom. c) av förordningen den 14 juni 1917 angående försäljning av rusdrycker.

I 4 § hava sammanfattats de bestämmelser, som återfinnas i 4 och 5 §§ av kontrollstyrelsens förslag. Enligt 4 § av sistnämnda förslag må, där fullt betryggande åtgärder mot missbruk finnas vidtagna, till statens krutbruk och ammunitionsfabriker ävensom sjukhus, laboratorier och museer utlämnas sprit, som icke blivit denaturerad. Då det låter tänka sig, att åtgärder kunna vidtagas, som vid spritens användning jämväl för andra ändamål än de av kontrollstyrelsen i 4 § angivna utesluta varje möjlighet till missbruk, fastän spriten icke blivit denaturerad, har jag ansett det lämpligen böra överlämnas åt kontrollstyrelsen att pröva, i vilka fall sprit kan tillhandahållas utan att hava blivit denaturerad. Bestämmelse härom är införd i 12 § av det omarbetade för-

*Speciell
motivering
till lagför-
slagen.*

slaget. Till denna paragraf har jämväl överförts föreskriften därom, att eftergift i fråga om denatureringens effektivitet kan göras, där genom särskilda kontroll- eller andra åtgärder trygghet mot missbruk kan vinnas.

Euligt kontrollstyrelsens förslag finnas med hänsyn till denatureringens effektivitet tre huvudslag av denaturerad sprit, nämligen *dels* sprit, som genom denatureringen erhållit sådana egenskaper, att den *möjligen* är användbar till förtäring — försäljningen av denna sprit avses med de i styrelsens förslag under 9—12 §§ intagna bestämmelserna — *dels* sprit, som genom denatureringen bibrägrts sådana egenskaper, att dess användande till förtäring *måste* anses utesluten — vid försäljning av dylik sprit skulle skriftlig rekvisition och förandet av försäljningsbok icke vara erforderliga — *dels* ock sprit, i fråga om vilken fordringarna på en tillfredsställande denaturering blivit eftergivna; detta sistnämnda slags sprit får endast säljas direkt av sprithandelskommissionen, och kontrollstyrelsen skall bestämma, till vilka avnämare och under vilka villkor dylik sprit må utlämnas. Då särskilda föreskrifter gälla för tillhandahållandet av dessa olika slag av sprit, har det syntts vara praktiskt att åt varje slag giva en särskild beteckning. I anslutning till vad professor Thunberg i sin utredning i ämnet ifrågasatt, har jag i förordningen infört beteckningarna *enkeldenaturerad*, *dubbeldenaturerad* och *svagdenaturerad* sprit.

I 5 §, som motsvarar 7 och 8 §§ av kontrollstyrelsens förslag, hava införts bestämmelser om försäljning genom återförsäljare av den enkel- och dubbeldenaturerade spriten. I nykterhetskommitténs förslag indelades den skattefria spriten, med hänsyn till ändamålet för spritens användning, i hushållssprit, motorsprit, sjukhus-, laboratorie- och museisprit samt industrisprit. Enligt kontrollstyrelsens mening var denna indelning knappast lämplig, då man ej hade någon säkerhet för att alla erforderliga slag av denaturerad sprit låte sig hänföras till någon av de uppställda fyra kategorierna. Ej heller voro de två senare och särskilt den sista kategorien av någon vidare ensartad beskaffenhet. Då indelningen hänförde sig till själva användningen av spriten, saknade indelningen slutligen betydelse med hänsyn till spritens denaturering och tillhandahållande. Styrelsen hade därför för sin del ej funnit lämpligt att fastslå någon indelning av den skattefria spriten, men ansett sig böra upptaga två av de föreslagna beteckningarna, hushållssprit och motorsprit, såsom benämningar på de två mest betydande slagen av skattefri sprit. Åt hushållsspriten hade syntts lämpligt att giva ett vidgat begrepp, så att därmed avsåges den sprit, som i allmänhet vid behov av skattefri sprit skulle komma till användning. Denna sprit

borde denatureras på ett sätt, som, såvitt möjligt, vore ej blott allmän-giltigt effektivt utan även av beskaffenhet att medgiva vidsträcktast möjliga användning. — Enligt min mening torde det emellertid ej vara erforderligt, att i förordningen införa en med hänsyn till spritens användning gjord indelning ens av den begränsade omfattning, kontrollstyrelsen ifrågasatt. Att, såsom styrelsen föreslagit, bestämma hushålls-sprit såsom sprit, avsedd för hushålls- och andra ändamål, synes mig kunna föranleda missförstånd. Då, såsom framgår av styrelsens motivering, styrelsen med hushållssprit velat beteckna sprit, som bibragts sådana egenskaper, att den utan större risk för missbruk kan tillhandahållas allmänheten av kommissionens återförsäljare, sammanfaller i själva verket den av styrelsen föreslagna beteckningen hushållssprit nära med de av mig föreslagna beteckningarna enkeldenaturerad och dubbeldenaturerad. Därest det skulle visa sig erforderligt att med hänsyn till ändamålet för spritens användning införa särskilda beteckningar å spriten, möter enligt den föreslagna förordningen intet hinder för kontrollstyrelsen att fastställa sådana beteckningar. Med hänsyn till den speciella användning, som spriten har vid drivandet av motorer, och den härefter avpassade denatureringen har jag emellertid ansett mig böra bibehålla beteckningen motorsprit, vid vars försäljning jämväl vissa särskilda föreskrifter skola iakttagas. Sådan sprit, som icke blivit denaturerad i enlighet med föreskriften i 4 § 2 mom., får enligt förslaget icke tillhandahållas av återförsäljare, utan må utlämnas eudast på de villkor, som bestämmas av kontrollstyrelsen.

Enligt den av styrelsen förebragta motiveringen borde kommissionen i likhet med en vanlig handelsfirma få antaga och från uppdraget skilja återförsäljare utan reglerat ansökningsförfarande och utan de lokala myndigheternas hörande. Förhållandet mellan kommissionen och dess återförsäljare lär således komma att regleras genom rent privata avtal. Då kontrollstyrelsen i fall av missbruk skulle äga rätt att förbjuda försäljningens fortsättande, synes denna anordning ej lämna rum för någon anmärkning. Dock torde vara erforderligt att lämna föreskrift beträffande förfarandet med det lager, som återförsäljare innehar vid försäljningsrättens upphörande.

Sjätte och följande paragrafer äro med vissa mindre ändringar likalydande med motsvarande paragrafer i kontrollstyrelsens förslag — 6 § motsvarar 10 §, 7 § är lika med 9 §, 8 och 10 §§ motsvara 11 och 12 §§, 11 § motsvarar 19 § i sistnämnda förslag. Vad beträffar 9 §, motsvarar densamma 6 och 14 §§ i styrelsens förslag. Beträffande 12 §, som innehåller bestämmelse om försäljning av odenaturerad och

svagdenaturerad sprit, hänvisar jag till vad jag nyss härom anfört; 13—15 §§ motsvara 16—18 §§ i kontrollstyrelsens förslag.

I fråga om de av styrelsen föreslagna ansvarsbestämmelserna har jag ansett vissa tillägg och ändringar erforderliga. I allmänhet hava straffsatserna genomgående skärpts. Vidare har särskilt ansvar ansetts böra stadgas för tillverkare av skattefri sprit, som obehörigen avhänder sig sådan sprit eller eljest utan behörigt tillstånd använder dylik, av honom framställd sprit. Ävenså torde ansvar böra stadgas för den, som jämlikt 12 § fått till sig utlämnad odenaturerad eller svagdenaturerad sprit, men icke ställer sig härför föreskrivna villkor till efterrättelse. Enär väsentliga olägenheter kunna följa härav och kontrollen äventyras, har jag ansett strängt ansvar böra stadgas. Bestämmelser härom äro införda i 16 §, resp. 18 §. Ansvarsbestämmelserna i 17 § 1 mom. motsvara bestämmelserna i 22 § av kontrollstyrelsens förslag; dock hava straffsatserna höjts. I 2 mom. av 17 § hava införts bestämmelser därom, att den, som i andra fall, än förut i förordningen angivits, försäljer skattefri sprit till förtäring eller eljest under omständigheter, som giva säljaren skälig anledning att antaga, att spriten skall användas som dryck, skall straffas såsom för olovlig försäljning av rusdrycker. I 19 § hava sammanförts de av kontrollstyrelsen under 25 och 26 §§ föreslagna bestämmelserna om beslag och gäldande av tillverkningskatt. 20 och 21 §§ motsvara respektive 21 och 24 §§ i kontrollstyrelsens förslag.

Övriga ändringar i kontrollstyrelsens förslag torde icke behöva särskilt motiveras.

Förslaget till förordning angående handel med skattefri sprit kräver vidtagande av vissa ändringar i förordningarna av den 11 oktober 1907 angående tillverkning av brännvin, den 14 juni 1917 angående försäljning av rusdrycker och den 18 juli 1913 angående statsverkets fond av rusdrycksmedel.

I fråga om ändringarna i förordningen den 11 oktober 1907 angående tillverkning av brännvin ansluter jag mig väsentligen till det av kontrollstyrelsen framlagda förslaget. Dock torde *dels* 1 § 2 mom. andra stycket av förordningen böra kompletteras med en bestämmelse, att den, som dömts till ansvar för brott, omförmält i 16 § 1 mom. av förordningen angående handel med skattefri sprit, icke må befatta sig med brännvinstillverkning, *dels* 14 § 2 mom. av förordningen böra såsom överflödigt utgå, *dels* ock bestämmelsen i 15 § angivas icke hava avseende å bränneri, där skattefrihet åtnjutes för det denaturerade brännvinet. Vidkommande den föreslagna ändringen i 12 §, i vad den avser

borttagande av förhöjd restitution vid export av renat brännvin och av restitution vid export av finkelolja ävensom vid dess försäljning inom landet, skall jag, då nämnda ändring ej betingas av det nu föreliggande förslaget rörande handeln med skattefri sprit, återkomma därtill, först sedan jag redogjort för övriga till följd av nämnda förslag erforderliga lagändringar.

Ändringarna i rusdrycksförsäljningsförordningen avse 3, 10 och 11 §§ och torde ej behöva särskilt motiveras.

Mot den av kontrollstyrelsen föreslagna ändrade lydelsen av 1 § i förordningen angående statsverkets fond av rusdrycksmedel har jag intet att erinra. Lika med kontrollstyrelsen finner jag att, där restitution av tillverkningskatt skall äga rum för beskattad sprit, som inköpes av sprithandelskommissionen, restitutionen bör utgå direkt ur brännvinstillverkningskattemedeln. Med hänsyn till den föreslagna avfattningen av sistberörda lagrum torde dock särskilt beslut av riksdagen härutinnan icke vara erforderligt.

Jag övergår härefter till frågan om borttagandet av den förhöjda restitutionen vid export av renat brännvin.

Enligt 12 § i gällande brännvinstillverkningsförordning må vid utförsel av brännvin åtnjutas restitution med 63.3 öre för varje liter renat och 65 öre för varje liter icke renat brännvin av normalstyrka. Såsom nykterhetskommittén i sin utredning härom (Del VII sid. 75—78) erinrat, har den förhöjda restitutionen för renat brännvin beviljats på grund därav, att tidigare vid rening av brännvin en ej obetydlig kvantitet ginge förlorad. Då beslut om medgivande av förhöjd restitution fattades vid 1872 års riksdag, beräknades förlusten vid reningen uppgå till två procent. Nykterhetskommittén framhöll emellertid, att, när sedan 1870-talet på grund av tekniskens framsteg reningsförlusten minskats, restitutionsökningen med två procent vid utförsel av renat brännvin ej längre kunde anses motiverad, och åberopade kommittén i detta avseende en inom kommerskollegium verkställd utredning, enligt vilken reningsförlusten ej överskred 1 procent. Nykterhetskommittén ansåg därför det vara lämpligast att helt borttaga bestämmelsen om förhöjd restitution och att vid export i restitutionsavseende likställa renat brännvin med den ej renade varan. Detta skulle enligt kommitténs mening icke äga någon större praktisk betydelse för reningsindustrien, när under normala förhållanden Sveriges utförsel av brännvin vore ytterst obetydlig.

*Restitutions-
förhöjningen
vid export av
renat bränn-
vin.*

På grund av vad nykterhetskommittén anförte och då samtliga i ärendet hörda myndigheter tillstyrkt kommitténs förslag i detta avse-

*Departements-
chefen.*

ende, har jag i förslaget till ändrad lydelse av 12 § 3 mom. av brännvinstillverkningsförordningen uteslutit bestämmelserna om förhöjd restitution vid export av renat brännvin.

*Frågan om
restitution av
skatt för
finkelolja.*

Jag vill till sist upptaga till behandling den av nykterhetskommittén väckta frågan om borttagande av restitution av skatt för finkelolja.

I fråga om finkeloljan anför nykterhetskommittén följande:

»Den råa finkeloljan är en gulaktig till brunaktig vätska av utpräglad vidrig smak och oangenäm, starkt till hosta retande lukt, och erhålles ur råbrännvinet vid dess rening. 95-procentigt råbrännvin innehåller mellan 0.1 och 0.6, i allmänhet 0.4 procent finkelolja. Finkeloljans sammansättning växlar alltefter dess härkomst. Huvudbeståndsdelen av finkeloljan är emellertid alltid amyalkohol, som ingår i en mängd av 65—80 procent. I avsevärda mängder finnas också isobutylalkohol och normal-propylalkohol. Alla dessa alkoholer äro på grund av sin vidriga smak och sin giftighet oanvändbara till berusningsmedel. Och även den ofta med ej små mängder vanlig alkohol blandade finkeloljan kan anses oanvändbar för samma ändamål. Några restriktioner i försäljningen av finkelolja äro därför ur nykterhetsynpunkt ej påkallade. Möjligen bör en högsta halt vanlig alkohol föreskrivas.

Ur skattesynpunkt har emellertid för finkeloljan utbildat sig en egenartad praxis, som påverkar den fria försäljningen och användningen av finkelolja. Den å råbrännvinet vilande skatten av 65 öre per liter av normalstyrka (50 procent) har uppenbarligen ansetts proportionerligt vila även å den i råbrännvinet befintliga finkeloljan. Och eftersom skatten betraktas som avsedd att drabba förtäringen av brännvin och ej dess tekniska användning, och då ju finkeloljan ej användes i förtäringssyfte, har slutsatsen blivit den, att det med hänsyn till finkeloljan föreligger restitutionsanledning.»

*Skatterestitu-
tion vid
export.*

Restitution av skatt för finkeloljor ägde rum först vid export därav. I anledning av besvär, anförda av Karlshamns spritförädlingsaktiebolag däröver, att Kungl. Maj:ts befallningshavande i Blekinge län ansett restitution vid export av ett parti finkelolja icke kunna beviljas med hänsyn därtill, att finkelolja icke kunde anses vara brännvin, förklarade Kungl. Maj:t genom resolution den 7 december 1883, att, då det måste antagas, att finkeloljan ingått i den myckenhet råbrännvin, därför skatt blivit erlagd, samt härmed överensstämde, att restitution av tillverknings-skatt borde äga rum vid utförel av finkelolja, klaganden vore berättigad att åtnjuta restitution av skatt för det utförda partiet finkelolja.

Till vilka belopp restitution uppgått för finkelolja har icke kunnat utrönas. Under år 1911 tillverkades emellertid inom landet 157,256 liter finkelolja, varav inom landet såldes 16,224 liter och exporterades 141,032 liter. Skatterestitutionen för den sålunda exporterade varan har beräknats uppgå till lägst 88,850 kronor.

Restitution av skatt för finkelolja vilar på den tolkningen, att finkelolja är brännvin. Då man emellertid därvid huvudsakligen fäst avseende vid, att finkeloljan ingår i den myckenhet råbrännvin, för vilken skatt erlägges, men däremot icke beaktat, att finkelolja måste anses såsom ett från brännvin skilt ämne, utgörande en avfallsprodukt vid framställning och rening av brännvin, torde, i likhet med vad nykterhetskommittén föreslagit och samtliga de i ärendet hörda myndigheterna tillstyrkt, restitution av skatt icke längre böra utgå vid export av finkelolja.

Vidkommande frågan om restitution av skatt för finkelolja, som användes inom landet, tillåter jag mig erinra, att bestämmelsen härom antogs, i anledning av proposition (nr 67), av 1899 års riksdag. På grund av att skatten restituerades för finkelolja vid export, men restitution icke ifrågakom vid försäljning av finkelolja inom landet, verkade restitutionen vid finkeloljans export som en exportpremie, varigenom prisen på finkelolja inom landet blevo mycket höga. I anledning härav ingav en enskild firma ansökan om tillstånd att för åtnjutande av restitution av tillverknings-skatt för fabrikationsändamål denaturera finkelolja. Ifrågasvarande ansökan föranledde till framläggande av den nyssnämnda propositionen vid 1899 års riksdag och utfärdande av kungörelsen den 30 november 1899 angående restitution av brännvinstillverknings-skatt för finkelolja, avsedd till tekniskt ändamål.

Skatterestitu-
tion vid för-
brukning
inom landet.

Restitution av skatt för finkelolja, använd inom landet, har utgått högst med omkring 11,000 kronor år 1905 och lägst med 2,100 kronor år 1914. Det gäller sålunda jämförelsevis små belopp; och är restitutionen för finkelolja, använd inom landet, sannolikt väsentligen lägre än restitutionen vid export.

Nykterhetskommittén föreslog, att restitutionen av skatt för finkelolja skulle upphävas, och anförde till stöd härför följande:

»Ett borttagande av restitution av brännvinstillverknings-skatt vid export av finkelolja till utlandet och vid dess användning inom landet torde ej medföra någon stegring i priset å denna vara för industrien. Finkelolja måste ändå framställas såsom en biprodukt vid reningsverksamheten, och denna finkelolja måste reningsverken avyttra. Restitutionen vid inhemsk användning har tillkommit för att uppväga restitutionen (exportpremien) vid export, och bortfaller den sistnämnda, finnes ingen anledning att bibehålla den förra.

Ett borttagande av restitutionen av brännvinstillverknings-skatt för finkelolja skulle som en viktig fördel medföra, att hela det invecklade och dock knappast effektiva kontrollsystem, som skapats för den sakens skull, kan bortfalla.»

Bihang till riksdagens protokoll 1918. 1 saml. 286 häft. (Nr 323.) 10

Nyktterhetskommitténs förslag tillstyrktes av samtliga de över förslaget hörda myndigheter utom Kungl. Maj:ts befallningshavande i Kristianstads län, som anförde:

»Kommittén torde i denna fråga hava alltför strängt fasthållit vid den yttre anledningen till restitutionens tillkomst, nämligen att uppväga restitutionen vid export av finkelolja, och fördenskuil ansett, att, om sistnämnda restitution bortfaller, någon anledning ej förefinnes att bibehålla restitutionen vid användningen inom landet.

Fasthåller man emellertid vid det sakliga skälet för tillkomsten av sistnämnda restitution, nämligen att tillgodose industriens krav på billig finkelolja, synes detta krav bäst komma att tillgodose därmed, att å ena sidan restitutionen vid export försvinner och å andra sidan restitutionen vid användningen inom landet bibehålles. Borttagandet av jämväl sistnämnda restitution skulle otvivelaktigt medföra ej blott, att den förmån för industrien, som vinnes därigenom, att restitutionen vid export försvinner, helt annulleras, utan även att priset å finkelolja inom landet stegras.

Då härtill kommer, att borttagandet av ifrågavarande restitution skulle ställa brännvinstillverkningen, där vid sådant förhållande tillverknings-skatt komme att påvåla jämväl den för förtäring ej avsedda finkeloljan, i en ofördelaktigare ställning än sulfitspritfabrikationen, där hela tillverkningen denatureras, vilket förhållande ej synes riktigt, finner sig Konungens befallningshavande för sin del ej kunna tillstyrka kommitténs förslag om borttagande av restitution av brännvinstillverknings-skatt för finkelolja vid användning inom landet.»

Kontrollstyrelsen anför för sin del följande:

»I likhet med nyktterhetskommittén anser kontrollstyrelsen, att restitution av tillverknings-skatt för finkelolja, vare sig den exporteras eller användes inom landet, icke bör ifrågakomma. Såsom kommittén framhållit, är finkelolja icke att anse såsom brännvin utan som en förorenande produkt i råbrännvinet, från vilket den måste avskiljas, för att brännvinet skall kunna försåljås för förtäringssändamål. Kostnaden för avskiljandet av finkeloljan ävensom brännvinets fördrånande genom den intrådåa volymminskningen utgör en del av reningskostnaden. Med hänsyn till dessa omständigheter är en restitution av tillverknings-skatt för finkelolja ej påkallad. Ej heller torde en dylik restitution vara erforderlig ur synpunkten av den kemiskt-tekniska industriens intressen, om restitution vid export av finkelolja ej åger rum. Så länge restitution vid export beviljades, under det att dylik restitution ej förekom vid förbrukning av finkelolja inom landet, var det naturligt, att reningsverken hade ett intresse av att få till stånd export av finkelolja, enår genom restitutionen betydlig vinst erhöåls å en avfallsprodukt, vilken man redan hade betald genom den å det renade brännvinet påförda kostnaden för reningen. Borttages emellertid restitution av tillverknings-skatt vid export av finkelolja, bortfaller också reningsverkens intresse att exportera finkeloljan för den restituerade skattens skull, och priset på finkelolja kommer därefter inom landet att vara beroende av världsmarknadens pris på finkelolja.

Såsom inhämtas av nyktterhetskommitténs utredning sid. 73 och 74, uppgår restitutionen för inom landet använd finkelolja till obetydliga belopp; och torde vid borttagande av restitutionen de ur finkeloljan framstådåa kemiskt-tekniska produkterna icke komma att undergå någon nämnvärd kostnadsökning.

Då finkeloljan väsentligen är en avfallsprodukt vid rening av brännvin, torde vad Kungl. Maj:ts befallningshavande i Kristianstads län anfört, att den brännvinstillverkning, som är belagd med tillverkningskatt, skulle komma i en ofördelaktigare ställning än sulfitspritfabrikationen, där hela tillverkningen denatureras, sakna betydelse, enär vid all råbrännvinstillverkning, vare sig vid lantbruksbrännerier eller vid sulfittfabriker, finkelolja utvinnes endast i mycket obetydlig grad.»

Kommerskollegium har i ett den 23 januari 1918 avgivet utlåtande, under åberopande av vad Kungl. Maj:ts befallningshavande i Kristianstads län anfört, avstyrkt nykterhetskommitténs förslag uti ifrågavarande avseende.

För egen del vill jag uttala, att, då av de förebragta utredningarna framgår, att finkelolja icke är att hänföra till brännvin, anspråk på restitution icke synes kunna göras å denna grund. Det skäl, som anfördes för dylik restitution, då förslag härom framlades för 1899 års riksdag, nämligen att restitutionen vid export av finkelolja fördrade varan inom landet, bortfaller samtidigt med att restitutionen vid export borttages. Enär priset på finkelolja inom landet, sedan restitutionen vid export borttagits, kommer att bliva beroende av världsmarknadens pris å finkelolja, torde ett borttagande av restitutionen för finkelolja, använd inom landet, vara utan nämnvärd betydelse för den kemisk-tekniska industrien.

Departements-
chefen.

På grund härav anser jag mig böra tillstyrka, att bestämmelsen i 12 § brännvinstillverkningsförordningen om restitution av tillverkningskatt för finkelolja måtte utgå.

Sedan departementschefen härefter uppläst i enlighet med vad han ovan anfört upprättade förslag till
 förordning angående handel med skattefri sprit,
 förordning om ändrad lydelse av 1, 2, 12, 13, 14, 15, 21 och 24 §§ i förordningen den 11 oktober 1907 angående tillverkning av brännvin,
 förordning om ändrad lydelse av 3, 10 och 11 §§ i förordningen den 14 juni 1917 angående försäljning av rusdrycker, samt
 förordning om ändrad lydelse av 1 § i förordningen den 18 juli 1913 angående statsverkets fond av rusdrycksmedel,
 hemställde departementschefen, att Kungl. Maj:t måtte föreslå riksdagen att antaga berörda författningsförslag.

Kungl. Maj:ts nåd. proposition Nr 323.

Med bifall till denna av statsrådets övriga ledamöter biträdda hemställan behagade Hans Maj:t Konungen förordna, att proposition i ämnet skulle till riksdagen avlåtas av den lydelse, bilagan litt. — vid detta protokoll utvisar.

Ur protokollet:
Stig Östergren.